

P O L I T I K A

Dr. Jos. Schieszl:

· Případ Dubického a finance politických stran.

Když vypukla Dubického aféra, dotkl se této otázky úvodník *Venkova*, který ku podivu zapadl. Tvrdilo se v něm, že příspěvky členů v politických stranách organisovaných nestačí v ohromném rozpočtu politických stran ani na poštovní známky. Politické strany musí být živý z jiných finančních zdrojů a mezi ně patří také takové, o jaké se jednalo v uvedené aféře — to byl tenor článku. Poukazovalo se v něm na Lloyda George, který nasbíral po anglických průmyslnících a kapitalistech milionový fond proti socialismu; když jej sebral, prohlásil liberální straně, že jej dá straně k dispozici, svěří-li mu plnou moc ve vedení, a na konec jej obrátil proti zájmům těch, od nichž peníze vybral, a spojil se s labour party přímo proti kapitálu.

Rekl jsem, že článek zapadl. Snad proto, že se dotkl věci, o níž politické strany — a ty mají tisk v rukou — raději mlčí a dále proto, že v našich poměrně primitivních poměrech nemáme pro případ Lloyda George dost pochopení. Se strany *Venkova* byla to jistá odvaha říci veřejně, že politické strany jsou živý z jiných peněz, než z příspěvků členstva. Kdyby znalost tohoto faktu byla všeobecná, nebylo by aféry Dubického. Avšak takových afér, jako byla jeho, můžeme mít spoustu a sice ve všech stranách, vládních i opozičních. A proto nebude se škodou promluvit o tom poněkud šíře.

Politické strany jsou dnes ohromné podniky s několika milionovým rozpočtem. Svou potřebu uhrážují nejprve členskými příspěvky. Jejich výnos tvoří nepatrný zlomek příjmu strany. Strany sice žádají od svého členstva příspěvky, vymáhat jich však nesmějí, aby členy ze strany nevyhnaly. Zisk na penězích byl by daleko vyvážen ztrátou na voličích. Většina členů jsou členy pouze matrikovými. Vezmeme-li nejsilnější stranu s milionem voličů, odečteme-li polovinu a snad i dvě třetiny na ty, kdož stranu sice volí, ale organisováni nejsou, dojdeme při nepatrné výši organizačních příspěvků k cifře přímo směšné. Organizační příspěvek má dnes úkol spíše jen dokumentovat příslušenství ke straně, než hradit její potřeby.

Musí se proto strana starati o finanční zdroje jiné. Mezi ně patří především příspěvky těch osob, které za stranu dostanou placené funkce veřejné anebo v hospodářských podnicích. Je známo, že poslanci nedostávají celých svých 5000 Kč měsíčně, nýbrž že jim pokladna strhuje určitou část na účely klubu a strany. Má-li strana 30 poslanců a činí-li tato srážka až 1000 Kč měsíčně, je to 30.000 Kč měsíčně a 360.000 Kč ročně. Příspěvky z jiných funkcí vyměřují se zpravidla procentuálně a jsou zejména při funkcích v hospodářských podnicích velmi vysoké. Čtenáři snad si připomenou ve-

řejně projednávání případu členství ve správní radě Škodovky. Hledáme-li vlastní zdroj těchto příspěvků, dojdeme k tomu, že příspěvek neplatí sám příslušník strany — řekl jsem, že na př. při poslancích a senátorech strhuje tyto příspěvky již sama pokladna — nýbrž že jsou to peníze veřejné. Dostává-li poslanec nebo senátor místo 5000 Kč jen 4000 Kč měsíčně, znamená to, že mu tento obnos stačí na úhradu nákladů spojených s výkonem mandátu a že by tedy stát mohl platit jen 4000 Kč měsíčně. Stát odvádí tu tedy za každého poslance a senátora 1000 Kč měsíčně na útraty strany. Při 450 poslancích a senátorech je to jistě suma přes 10 mil. ročně, kterou stát odvádí do pokladen pol. stran. Totéž dělají zemské a okresní výbory, obce, průmyslové podniky atd.

Dalším zdrojem příjmovým jsou podpory odborových organisací. Jsou přímé a nepřímé, týkají se stran dělnických jako buržoasních. Nepřímo podporují odborové organisace politické strany tím, že umísťují ve svých službách osoby pracující pro stranu, že předplácejí tisk, který by jinak nepředplácely, inserují atd. Zajímavé při tom je, že odborové organisace podnikatelské a ostatně i zaměstnanecké při velkém počtu stran jsou nuceny podporovati ne stranu jednu, nýbrž hned několik.

Ale nejen organisace, i jednotlivci a zejména velké podniky hospodářské poskytují politickým stranám velké podpory; zase ve formě odebrání listu, což ovšem finančně neznamená skoro nic, ale hlavně velice nákladnou inserci a příspěvky přímými. Kdo si všimá insertní části našich listů, najde v nich drazé placené inseráty podniků, jichž inserování v tom či onom listě nemá pro podnik naprosto žádného hospodářského významu. Občas list listu vyčte takovou inserci a vyvodí z ní závěr, že je list prodán. Zpravidla je tento závěr upřílišněný, insertent vykupuje si jen jakési šetření, ale v nejrůznějších případech odváží se žádati přímý vliv na list. Toho se nedosahuje ani přímými, často velmi značnými příspěvky, leč v případech výmínečných. Celkem možno říci, že u nás veřejný tisk je na těchto zdrojích, pokud by jimi měl být získáván přímý vliv na obsah listu, neodvislejší, než je tomu v cizině. I tyto příspěvky jdou aspoň částečně (u komunálních a velkých akciových podniků) z peněz veřejných.

Sem konečně náleží příjmy toho druhu, o jaké šlo v aféře Dubického. Tisk, který hleděl využitkovati aféry k boji proti straně agrární, líčil věc tak, jakoby byla něčím mimořádným, ba snad ojedinělým. Tomu tak však není. Zcela takové případy vyskytly se také v jiných stranách vládních i opozičních, a to i při pozemkové reformě.

O jak vážnou otázku jde, jest viděti nejlépe z toho, že ji řešilo i zákonodárství. Sama ústava má v § 22 známé ustanovení, že se členové Národního shromáždění nesmějí obracet k veřejným úřadům ku podpoře osobních zájmů strany. Toto ustanovení nemá ovšem jiné sankce, než ve svědomí intervenienta. O jak těžkou otázku tu jde, je viděti nejlépe z toho, že když vláda před krátkou dobou zakázala státním zaměstnancům obracet se ve

svých osobních věcech na členy Národního shromáždění, aby za ně intervenovali, strhl se v listech, ku podivu právě demokratických, křik proti vládě. Předpis ústavy je bohužel jen na papíře. Myslím, že neukřivdím, tvrdím-li, že intervence u státních úřadů u velmi mnohých poslanců, tvoří větší část jejich poslancecké činnosti. Zachovávání předpisu ústavy bylo by velmi krásné, ale je bohužel nemožné. Pokus vzít poslancům možnost intervencí vyvolal zmíněné již protesty, jeho provedení znamenalo by naprostý zmatek.

Členové Národního shromáždění intervenují tedy v soukromých záležitostech, státní úřady jejich intervence přijímají a přednesené požadavky někdy splní, někdy zamítnou. Nelze vůbec odhadnouti, týká-li se většina intervencí požadavků spravedlivých či nespravedlivých. Ale nelze říci předem, že jde o nesprávný příděl a o věc nespravedlivou, když někdo vyhovuje zákonným podmínkám a dosáhnuv zbytkový statek zaplatil straně poslance, který za něho intervenoval, nějakou částku. Prohřešení není v intervenci samé, ale může být v úplatku. Nelze však říci, že by bylo v rozporu se všeobecnou mentalitou, žádá-li strana úplatek za práci svého poslance vykonanou v zájmu soukromém. Že je možno tuto mentalitu vystřídati na čas jinou, patří do jiné kapitoly. Povážlivé je ovšem, že je dnes v lidu bez výjimky, ať jde o kterýkoliv stav a o kteroukoliv politickou stranu, přesvědčení, že bez protekce ničeho se nedosáhne. Každý trochu vlivný člověk je zaplaven návštěvami a korespondencí toho druhu. Ztráta času vyplývaná na vyřizování těchto věcí musí být ohromná. Tomu úměrný jsou jistě i příjmy, jež stranám z toho plynou.

Poněvadž citovaný předpis ústavy nemá trestní sankce, byl vydán t. zv. zákon o inkompatibilitě, který ustanovuje, že s členstvím Národního shromáždění není slučitelnou zprostředkovati za přímý nebo nepřímý hmotný prospěch obchodní styk se státem, jakož i vykonávati mandát způsobem, který odporuje § 22 odst. 2. úst. list., provádí-li se zakročení ve prospěch třetí osoby s úmyslem opatřiti někomu jinému nebo sobě zvláštní a nepřiměřené osobní výhody. Překročení tohoto ustanovení podléhá již sankci vyhrazené volebnímu soudu. Je svrchovaně zajímavé a nutno důrazně vytknouti, že zákon o inkompatibilitě prakticky zužuje předpis ústavy. Ta mluví jen o podpoře osobních zájmů stran, tedy o každé podpoře. Naproti tomu zákon o inkompatibilitě stíhá intervenenta jen tehdy, šlo-li o zvláštní a nepřiměřené osobní výhody. Takovýchto případů mezi intervencemi poslanceckými je velmi málo. Účelem velké většiny jich jsou výhody obyčejné a nikoliv zvláštní, a přiměřené a nikoliv nepřiměřené. Uvážíme-li, že § 5 mluví o zprostředkování obchodních styků se státem za přímý nebo nepřímý hmotný prospěch nelze použítí na případ poslance Dubického, nýbrž že tu jde o § 7 zákona, který o přímém nebo nepřímém hmotném prospěchu nemluví, jest zřejmo, že celý ten veliký rozruch aférou vyvolaný může mít jen ten dobrý účinek, že nám připomíná mravní zásady, z nichž zákonodárce vycházel; zůstane však bez praktického účinku v konkrétním případě, neboť život, jak to ukázal i zákonodárce, snaží se sice zabrániti křiklavým výstřelkům, ale snáší denní prohřešky. I spravedlivý hřeší sedmkrát denně.

Hájí se tu dvojí morálka? Nikoliv. Musíme ze všech

sil žádati dodržování nestranného, spravedlivého a bezúplatného vykonávání veřejných funkcí. Ale zodpovědní vůdcové nemohou jinak, než postupovati podobně jako náboženství, které také zakazuje různé činy, ale nemá-li se rozejítí úplně se životem, musilo zavésti generální či individuální zpověď a rozhrěšení. Musíme být vděčni těm čistým lidem, kteří nás šlehají bičem nekompromisních mravních zásad. Bez nich bylo by to daleko horší. Ale lidé mající moc v rukou musí — a v tom je nejtěžší jejich úkol — dělati kompromisy. Tito lidé musí znáti psychologii davu a musí míti jasný názor o prostředcích, jichž při řešení takových případů budou používatí. Zdálo se mi, že tento názor v aféře Dubického jasný nebyl a tak vznikla v minulém čísle úvaha proti politickým procesům.

Ještě o jednom zdroji příjmovém nutno se zmíniti. Jsou to vlastní hospodářské podniky strany, t. j. podniky politickou organizací vyvolané a příslušníky strany spravované. Příspěvky těchto podniků bývají ovšem různé.

Někdy, a právě následkem politických styků vede se jim velmi dobře a pak přispívají značně k účelům stranickým, někdy hrozí shroucením a tím poškozením širokého kruhu příslušníků strany a musí být sanovány z prostředků veřejných. Obojí jsme prožili po převratu v míře vsutku odstrašující. Sem přiřaditi možno také některé instituce veřejné nebo autonomní v širším slova smyslu, jež podporují politické strany způsoby nejrůznějšími, sem patří volné železniční lístky žurnalistů, zaměstnávání agitátorů stran a redaktorů místních listů ve veřejných podnicích atd.

Shrneme-li, co výše řečeno, vidíme, že většinu příjmů politických stran tvoří peníze veřejné. To platí o všech politických stranách ať vládních nebo opozičních, snad s výjimkou nejmenších, které nemají vůbec zastoupení ve veřejné správě. Toto poznání vedlo politiky i státovědce (u nás prof. Weyr) k návrhu, aby politické strany byly vůbec zestátněny a vydržovány z prostředků veřejných. Slibují si od tohoto opatření odstranění nebo zmenšení jednak demagogie, jednak korupce. Jde jistě o návrh velice vážný, ale domnívám se přec jen neproveditelný. Strany zestátnit znamená znormovat nejen organizační předpisy stran (mluvívá se o tom zejména mnoho při sestavování kandidátních listin, zvláště vázaných), ale také politickou činnost. Jak jsem řekl již v minulém svém článku, politická činnost je činnost tvůrčí, jež předbílá činnosti legislativní, jež se snaží uchopit se nových myšlenek ve společnosti se vynořivších, ale daleko ještě ne tak zralých, aby se mohly státí předmětem normy a zpracovávati je, aby k tomu dozrály. Tato jemná, na několik lidských mozků odkázaná a sotva postřehnutelná činnost nehodí se k tomu, aby z ní byly uhněteny paragrafy nějakého zákona. Vedle toho nové strany bývají zpravidla považovány za strany státu nebezpečné. Nedovedu si představit parlament na světě, který by byl schopen upravití legislativně jejich život. A potlačiti jich kromě výmínečných případů přece nelze. Mám pocit, že zestátniti strany znamená nejen konec demokracie, ale i začátek diktatury. Jisto jest ovšem, že budeme v budoucnosti postaveni před velice těžký úkol, něco podniknouti. Není hanbou, že snad někdo z nás neví, co. Aféra Dubického ukázala, že jsme si dosud neujasnili celou řadu otázek, jež musí být na-

před rozřešeny a jichž řešení musí se státi veřejným míněním. Ne proto, že by bylo správné, ale že bohužel je nutným stupněm k nápravě.

B. Pevný:

Jak dr. Hodža tvořil tuto vládu.

Nutno si připomenouti, že parlamentní činitelé, jinak vždy dobře informovaní, nevěřili dlouho v možnost ustavení československé vlády, pod jejíž péčí žijeme již čtrnáct měsíců. Snad nevěřili z toho důvodu, že Antonín Švehla — ačkoliv jednání s ludovou stranou slovenskou a s Němci vleklo se řadu měsíců — neměl na tom téměř účasti a teprve v posledních týdnech před ustavením vlády převzal vyjednávání z rukou dra Hodži. Do té doby nebrala snad žádná z nynějších stran oposice vážně Hodžovy snahy o vytvoření vládní většiny z živlů, s nimiž každé jednání zdálo se býti málo účelné. Noviny dnešních opozičních stran nebraly roli Hodžovu vážně a zprávy o průběhu jednání téměř ani neuveřejňovaly. Lidé, kteří v parlamentních kuloárech tvrdili, že Hodža má již novou koalici hotovu, byli napomínáni, aby dělali lepší vtipy. Švehla dlel tehdy v cizině a Hodža nedočkavě v kapse mačkal polodefinitivní plán nového kabinetu. Pak teprve jal se Švehla — se všemi zárukami opatrnosti — vyjednávat sám.

Utvoření československo-německé většiny je největším úspěchem Hodžovy politické působnosti. Historie budoucí bude bohdá všetečnější nežli je přítomnost. Příštího historika musí především znepokojovati otázka, jaké to byly pohnutky, jež způsobily v Hodžovi takové vyvrcholení houževnatosti a důmyslnosti? Nepochybujeme, že příští historik najde také tuto důležitou pohnutkou. Hodža se bil o svou osobní politickou kariéru. Byl ohrožen určitým způsobem, a dosti vážně.

Předvánoční zasedání poslanecké sněmovny r. 1925 dalo se ve znamení nejbezohlednějších útoků poslanců slovenské ludové strany na tehdejšího ministra zemědělství dra Milana Hodžu a současně na ministerského předsedu Švehlu. Klerikálové slovenští obviňovali Hodžu, že jeho volební aparát odcizil jim v listopadových volbách několik mandátů, a temperamentní ludoví poslanci házeli po Hodžovi v ministerské lavici několikakilovými balíky volebních letáků, jež ukořistili z bohatě zásobeného arsenálu »argalášské« strany a přinesli do sněmovny. Hněv poslanců ludové strany byl bezmezný a nevybíjel se jen v nenávisti vůči Hodžovi a nové vládě, nýbrž Hlinka bez váhání namířil na nejcitlivější místo československé jednoty, prohlásiv, že Slováci se cítí samostatnou, od Čechů odlišnou národní individualitou, a hrozil společným postupem s Němci a Maďary i v zásadních otázkách státní politiky. Němci a Maďari pomohli pak ludákům ve sněmovně uspořádati neobyčejně hlučnou předehru jednotné fronty.

Min. předseda Švehla měl příčiny hledět zachmuřeně do nového roku 1926. Kdyby byli ludáci přešli s vlajčícími prapory do náruče jinonárodní oposice, jež byla tehdy ještě z 90 procent opoziční ve skutečnosti protistátní, znamenalo to, že náš nejvážnější argument, který jsme uplatnili na mírové konferenci, t. j. jednota československá, byl otráven nebo aspoň přiveden do povážlivých nesnází. Situace se vyvinula tak, že se

zdálo, jakoby bylo nutno si vybrati buď udržení dra Hodži na ministerském křesle nebo uklidnění ludových poslanců, na nichž nežádáno nic více, než aby nedělali politiku protistátní. Na toto přání odpovídali poslanci ludové strany předsedovi vlády, že žádají Hodžovu hlavu. Vyjdou někdy ještě najevo okolnosti, jimiž bude prokázáno, jak slabounká byla nitka, na níž tehdy visěla politická kariéra Milana Hodži.

Zdá se, že dr. Hodža si nebyl tehdy dosti jist Švehlovým stanoviskem. Cítil, že je odkázán sám na sebe, že ostatní mu pomohou, až si sám pomůže. Do těchto nesnází vpadne jakési jméno — jméno advokátovo. Je zde snad možno osvětliti aspoň tuto stránku t. zv. koburské aféry. Dr. Norbert Eisler, jemuž ostríhomský primas Czernoch svěřil hájení svých majetkových zájmů na území Československa, dostal se do intimního styku s vysokým klerem na Slovensku a měl pak dokořán otevřené dveře u mnohých politiků klerikální strany slovenské (ještě přesněji řečeno: Eislerovy dveře byly dokořán otevřeny poslancům strany ludové), až tato intimnost se začala vyvíjeti posleze i k prospěchu politických zájmů dra Hodži. Sporů mezi ludovci a Hodžou, jejichž důsledky musela odnášeti celá Švehlova vláda, nemohl si práti ani dr. Eisler, jenž musel míti zájmu na dobrém poměru katolické strany slovenské k vládě, jež z toho důvodu, že její pomocí chtěl svému klientu získati co největší úspěch. Proto také horlivě pracoval pro dohodu mezi ludovci a Hodžou. Slovenští biskupové na radu Eislerovu přemlouvali klerikální poslance slovenské, aby zanechali v zájmu jejich i v zájmu ludové strany útoků na Hodžu. Uplynula pak krátká doba práce advokátovy, když první poslanci ludové strany slovenské se vypravili do ministerské úřadovny dra Hodži, aby mu tlumočili požadavky biskupů ve věci církevního jmění, což byla poměrně nejméně nápadná záminka ve velmi nápadném obratu jejich chování vůči agrárnímu slovenskému ministroví. Od toho dne pak navštěvovali jej ludoví poslanci častěji, ovšem téměř vždy po návštěvě, kterou vykonali před tím dru Eislerovi. Tento muž chvěl se velmi o osud Hodžův, a když hrozilo ztroskotání jeho díla, t. j. když mezi činiteli ludové strany (jmenovitě mezi stoupenci Hlinkovými) se zvedl odpor proti jednání s Hodžou, jehož výsledkem bylo, že klub ludových poslanců podepsal v r. 1926 prohlášení oposice, v němž bylo žádáno neprodlené svolání Národního shromáždění, dovedl si Eisler zaříditi věci tak, že poslanci ludové strany nakonec ustoupili od společného návrhu na svolání parlamentu...

Do léta 1926 nastal pak mezi Hodžou a ludovci úplný mír. Jeho autorem byl dr. Eisler. Jsa bezpečen na této straně, přemýšlel dr. Hodža, jak svou posici trvale upevniti. Věděl, že je možno spíše dostati ludáky do pravé než do levé vlády. Mimo to byla tu naděje stát se generálem nové fronty. Ale vláda pravice byla nemožná bez Němců. Dr. Hodža tedy učinil tento krok. Nepotřeboval k tomu mnoho nadprůměrné odvahy, neboť ukončení isolační fáze česko-německé politiky doporučovali jak president Masaryk, tak i Švehla a Beneš.

Známe-li poněkud pohnutky, jež probudily ve vůdci agrární strany na Slovensku všechny síly tvůrčí a kombinační, uvědomujeme-li si, že Hodža napnul všechny své nemalé schopnosti, musíme si ještě povšimnouti prostředků, jimiž cíle dosahoval.

Řekli jsme, že jednání s Němci a luďáky o vládní většinu dalo se až do polodefinitivní dohody s Hodžou, nikoliv se Švehlou. Namítne snad někdo, jak je možno, že Švehla trpěl tak dalekosáhlé Hodžovy akce na začátku r. 1926, když podle našeho tvrzení byla Hodžova posice v parlamentě a ve vládě velmi vážně otřesena? Dlužno podotknouti, že muž tak podnikavý a důmyslný, dovedl si v č. a s. připravit půdu pro regeneraci svého postavení. Dr. Hodža si umínil ohlásiti předlohu o agrárních clech a učiniv tak na jedné své schůzi (v Plzni), překvapil formou tohoto projevu i Antonína Švehlu. Podnikl něco, v čem mu nemohl dobře brániti ani vlivný šéf strany, neboť jde-li o blahobyť sedlákův, má pravdu jen ten, kdo se o něj nejvíce bije. Když nastoupila úřednická vláda, měl Hodža vážné obavy. Pracoval do posledního okamžiku proti jejímu vzniku, což — mimochodem řečeno — mátló socialistické vůdce, kteří z neznalosti zákulisí, vážili si tehdy Hodži jakožto upřímného stoupence parlamentarismu.

Měla-li býti prosazena předloha obilních cel proti vůli socialistů, bylo nutno hledati nové spojence. To mohli býti jen Němci. Bylo jisto, že pro tento úkol byl Hodža politikem nejschopnějším. Je Slovák a má peštskou politickou školu. Imponoval Němcům více, než kdyby s nimi jednal na př. pan prof. Srdínko. Na jakém podkladě byla dosažena dohoda s Němci, neví vyjma několika jednotlivců, kteří to dělali, nikdo. Jisto je, že na př. němečtí křesťanští sociálové neobrátili na čtyráku jen ze zalíbení do agrárních cel. Hodža je muž štědrý, pokud se týká politických darů. Poznamenáhlé, avšak soustavné posilování německého vlivu ve školství, řešení církevně-politických otázek ve smyslu příznivém klerikálním stranám, poskytování tučných subvencí podnikům ludové strany, sanace německých peněžních ústavů, posilování německého vlivu v justici a dosazování Němců na nejvlivnější místa v justiční správě, jakož řada dalších opatření příznivých Němcům, naznačuje jasně, že se jedná o honorování politických směnek. Je jenom otázka, jak daleko až jdou tyto závazky (nezáleží na tom, jsou-li to závazky jen morální nebo napsané černé na bílém) a kolik ještě se má platit. Kdyby se byl kdokoliv ze socialistických stran odvážil vykupovati přízeň a loyálnost německých stran tak, jako to učinil pan Hodža, již dávno by byla mohla v této zemi vládnout československo-německá koalice, ovšem jiného druhu. Že se tak nestalo, je jenom důkazem, že naše levé strany si v národnostních otázkách tolik netroufají, jako pravé. To-lik si musíme uvědomovati: podmínky a cena dohody jsou občanstvu utajeny.

Je známo, že Hodža doporučoval nováčkům koalice, aby Švehlu neplašili požadavky, o jejichž splnění by se mohlo rozbíti jednání. »Večerní List«, jehož vztahy s Hodžou jsou známy, posteskl si nedávno, že Švehla ochabuje ve své odolnosti vůči vlivu socialistickému a že je nebezpečí reorganizace vlády. Na štěstí však zbývá energický Hodža a Šrámek, kteří prý tento tlak, podporovaný Hradem, jsou rozhodnutí vytrvale paralysovati. — Jisto je, že ministerský předseda si představuje mnohé věci jinak.

Hodžův poměr k ludové straně slovenské je u kořene mnohých otázek. Dr. Ivan Déreer se rozhořčuje v »Právu Lidu« nad nevázaností posl. Tuků, jehož vystupování kvalifikuje jako velezradu a ptá se:

»Klesla už u nás veřejná morálka na toľko, že vládní poslanec smie verejne a programaticky hlásat rozvrat republiky bez toho, že by to malo pre neho politicke následky? Smie byt vo vládnjej strane a vo vládnjej koalície človek, ktorý zjavne pomáha nepriateľom republiky? Minister dr. Hodža, ako najsmierodajnejší činiteľ v otázkach slovenských veľmi energicky vystúpil na pr. proti drovi Šrobárovi. Prečože nevystupuje podobnou energiou proti drovi Tukovi? Šrobárovi ukázali dvere ven z vládnjej koalície. Prečože neukážu tieto dvere aj Tukovi?«

Milý pane poslanče Déreere, je Vaší povinností vyznati se v důležitých momentech zákulisní politiky! Kdybyste Vy a s Vámi řada činitelů čsl. strany soc. demokratické důkladněji analysovali některé důležité zjevy našeho politického života, nepozastavovali byste se dnes nad samozřejmostí.

Milan Hodža při této vládní konstelaci stojí a případně padá s ludovou stranou! Vrtochy její, působící předsedovi vlády tolik trpkostí, jsou žhavými doteky na kůži ministra Hodži, neboť on je jednak odpověden za své arrangement, jednak je ludovci pokládán za ručitele jejich zájmů, pokud jsou ve vládě. Kdyby z ní vystoupili, padla by posice Hodžova téměř mechanicky, neboť zájmy prvních a druhého, pokud jde o tuto vládu, jsou spjaty.

Jsou zajisté mnohé jiné záležitosti, proti nimž za normálního stavu věci dalo by se očekávati vystoupení Hodžovo. Míjíme zejména požadavky ludovců rázu kulturního politického a finančního. Většina jich je závislá na jeho rozhodnutí jako resortního ministra, avšak právě zde se klerikální požadavky setkávají s největším a nejrychlejším úspěchem.

Hodža ne nadarmo vybíjí svoji mocnou energii v zápase o blahobyť živlů, jež získal pro svou vládní majoritu. Tak jest a bude.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Jiří Hejda:

Komu patří československý průmysl?

Počali jsme v minulém ročníku uveřejňovati tuto důležitou studii dra. Hejdy, a poněvadž se nám ji nepodařilo dotisknout do konce roku, neváháme pokračovat v ní i v ročníku novém.

VIII.

Chemický průmysl.

Chemický průmysl byl nejtěžším oříškem při zjišťování. Ne, že by národnostní poměry byly zde snad nějak zvláště zmotané; naopak, jdeme-li od firmy k firmě, můžeme až na několik velkých společností říci zcela bezpečně, ke které národnostní skupině patří, neboť máme co činiti s průmyslem národnostně značně vyhraněným. Vlastní obtíž spočívala jinde: v naprosté nemožnosti nalézt společné znaky, jež by mohly slou-

žiti za měřítko při srovnávání. Chemická výroba je svojí podstatou tak naprosto odlišná od každé jiné průmyslové výroby, že všechna měřítka, jichž jsem jinde užíval, zde selhávala. Počet dělníků je bezvýznamný, nelze z něho dovozovati nic jak pro celek, kde nelze srovnávati na tomto základě na př. těžkou chemii s parfumeriemi, ale také v jednotlivých skupinách nám mnoho počet zaměstnaného dělnictva nepovídá. Stroje a výrobní zařízení jsou stejně rozmanité, jako je rozmanitá celá výroba — nepovídají nám opět pranic. Dat o výrobě — zjištěna většinou jsou — nikdo nepoví; někde bylo možno počítati podle kartelových kvot, což bylo tedy alespoň částečně přesné měřítko. Ve většině případů však jsem musel — sám bez odborných znalostí chemických — důvěřovati laskavosti svých informátorů, kteří dle svých znalostí odhadovali jednotlivé podniky co do velikosti jakýmsi primitivním indexem, který jsem konstruoval za předpokladu, že výroba = 100.

Jsou tedy data, která v dalším uvádím, založena v esměs na odhad ech. Tyto odhady však jsou i tím ztíženy, že chemická výroba je jako polyp, neustále se mění, pohlcuje a tvoří nové obory, takže o nějakém pevném zachycení statistickém nemůže vůbec býti řeči. Metoda, které užívám, je prostě jediné možná. A že není nesprávná, potvrdili mi znalci, s nimiž jsem o výsledcích mluvil. Ostatně se různé, naprosto odděleně provedené odhady ve většině případů nápadně shodly.

Téměř celému chemickému průmyslu dává ráz jeden podnik, největší, který buď v každém oboru převažuje, nebo alespoň tvoří velmi silnou položku. Silný rozmach tohoto koncernu však udušil do značné míry konkurenční německé podniky, takže vážnější soutěž vznikla pouze na české straně, kde již před válkou byla z národních důvodů vybudována. Tento největší podnik leží v německém kraji, zaměstnává většinou německé dělnictvo a téměř výhradně německé úřednictvo. Z 20 členů správní rady je 15 Němců (a cizinců) a 5 zástupců českého bankovního kapitálu, který zde je značně angažován a má i jistý vliv, přesahující poměr zastoupení ve správní radě. Přes to nelze počítati český vliv v tomto podniku více než 25 procent — zejména s ohledem na úplně německé vedení technické i administrativní. Z cizího kapitálu je v tomto podniku nutno uvésti jednak belgický, jednak rakouský. Tento podnik posuzujeme jako celek v kapitole »těžká (všeobecná) chemie«, která tvoří samostatnou jednotku. V jednotlivých výrobních skupinách pak dle odhadu výroby toho kterého zboží.

Pokud jde o statistická data o zaměstnancích, uvádíme:

		samostatní:	úředníci:	dělníci
Čechy:	č.	879	1990	9412
	ň.	549	2249	8228
Morava:	č.	216	414	2307
	ň.	122	320	347
Slezsko:	č.	53	75	1232
	ň.	64	210	579
Slovensko:	č. a sl.	117	219	2148
	ň.	43	93	435
	m.	179	198	327
Podk. Rus:	č. a rus.	6	10	390
	ň.	2	6	18
	m.	44	55	87

CSR:		samostatní	úředníci	dělníci
	č.	1269 = 55%	2708 = 47%	15489 = 61%
	ň.	780 = 35%	2878 = 49%	9607 = 37%
	m.	223 = 10%	253 = 4%	414 = 2%

Z celkového počtu okrouhle 25.000 dělníků můžeme přibližně počítati na vlastní chemii asi 10.000 dělníků, z toho více než 8.000 v historických zemích, na barvy a laky přes 3000, zpracování dehtu, olejů 4000, průmysl zápalných a výbušných látek přes 8000 dělníků.

Josef Soukup udává počet chemických závodů (v »Industrie et Commerce«) na 668, počet HP na 75.500 a počet dělnictva na 45.000. Tato čísla vesměs zdají se mi nedoložená. Podle statistiky je samostatných podnikatelů (v tom jsou i živnosti, materialisté, vyrábějící různé přípravky a pod.) 2272. To ovšem není průmysl. Téměř všechny průmyslové firmy jsou organisovány ve »Svazu« v Praze, který má 360 členů a ve »Verband der Chemischen Ind.« v Ústí n. L., který má 94 členy — v tom však je řada firem, jež jsou již členy svazu. Domnívám se proto, že vlastní chemický průmysl čítá asi 400 firem. Jednak dle výroby historického, jednak dle surovin je tento průmysl soustředěn v Ústí nad Labem, Teplicích a Duchcově, kde jednak levná labská cesta, jednak blízkost uhelných dolů zaručují suroviny; stejně je tomu v okolí Mor. Ostravy. Bratislavský průmysl je kompromisem starého Rakouska mezi Vídní a Budapeští, budějovické tuhárnny jsou lokalizovány zcela náhodně, s ohledem na levnou pracovní sílu a snad i trochu s ohledem na blízkost tuhy. Průmysl zápalek si vyhledává přirozeně blízkost lesů, proto se s ním shledáváme na Šumavě, v Brdech, Valašsku, v Jeseníku. Chemická výroba se však neustále mění, vznikají nové závody v poslední době zejména v průmyslu organických barviv, lékárnických výrobků, dusíku, syntetického čpavku atd. Novější podniky soustřeďují se také v okolí Prahy, kde — v Libni — je téměř sto let usazen chemický průmysl, Brna, Pardubice, Kolína.

Odhadujeme-li národnostní složení chemického průmyslu jako celku, hledíce k jednotlivým oborům dle významu, hodnoty a množství výroby, počtu zaměstnaného dělnictva a užitých jednotek energie, docházíme — (konfrotací vlastního šetření jež následuje, s daty o sčítání lidu) — k tomuto poměru:

Češi 40%, Němci 60%.

Při tom je velký podíl zahraničního kapitálu v jednotlivých oborech, takže chemický průmysl ve svém celku patří k průmyslům nejvíce závislým na mezinárodním kapitálu.

Těžká (všeobecná) chemie.

Do této kapitoly shrnuji několik velkozávodů s rozmanitou výrobou, zejména anorganických kyselin, sody, Glauberovy soli, potaše, bisulfátů, nitritů, dusíku a průmysl destilace dřeva. Největší podnik v Ústí nad Labem vyrábí anorg. kyseliny (chem.-farmaceutickou výrobu nedávno zastavil) a organické dehtové barvy, v závodě hrušovském karbid a dusíkaté vápno ve Falknově. Neštěmická továrna vyrábí sodu. Tento závod, ze 75 procent německý, reprezentuje sám o sobě okrouhle 50 procent veškeré chemické výroby. Druhým velkým německým závodem je továrna v Bohumíně, vyrábějící sacharin, čpavek, anorg. kyseliny a pod. Tento

podnik je v koncernu závodu ústeckého. Zahraniční (rakouský a německý) kapitál je výhradně zastoupen u společnosti se závody ve Vysočanech, Ústí (želatina), v Holešově a Přívoze (mimo provoz). Tento závod patří do říšskoněmeckého koncernu Scheidemann-ova. Význačné německé závody jsou dále v Brně, v Praze, Holešovicích, Kaznějově a Falknově, v Karl. Varech (hnědouhelný dehet) a v Petrovicích. Do německé skupiny patří i koncern osmi továren na destilaci dřeva, které vyrábějí aceton, methylalkohol, octan vápenatý, dřevěné uhlí atd. Tři závody jsou v Čechách (největší v Ústí n. Lab.), ostatní na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Ředitel koncernu je Čech, ale kapitál je jednak vídeňský, jednak maďarský, domácí německý a silná účast říšskoněmecká (Kostnice). Jeden menší závod v Čechách (Drozdov) je český. Na kolínské továrně draselnatých louhů je silně účastna rakouská velkobanka.

Naproti tomu je české podnikání v těžké chemii reprezentováno poměrně chabě. Nejvýznačnější je společnost, vlastníci továrny v Kolíně, Pečkách, Č. Budějovicích (a v Dol. Rakousích). Tento závod vyrábí kyseliny, fosfáty, kostní moučky, síran sodný, natriumbisulfát, síran hlinitý atd. Vedle toho ve farmaceut. oddělení preparáty Bioklein, Acylpyrin, Anilin a řadu derivátů salicylové kyseliny. Další český závod v Přerově vedle superfosfátů vyrábí kyselinu sírovou a fermež, v Praze je česká výroba čpavku, ve Vysočanech továrna na natriumperborat, peroxid vodíku, dusičnan olovnatý a barnatý, octan chromitý a pod.

Počítáme-li, že největší česká továrna vyrábí 15% celé chemické výroby, z největší německé továrny připočteme pak 25% (= 12½% výroby) na český vrub a výrobu ostatních českých podniků hodnotíme asi 5% (maximálně), můžeme odhadovati národnostní rozvrstvení v těžké chemii:

Češi 30%, Němci 70%.

Zahraniční kapitál (rakouský, německý, belgický, maďarský) asi 25 procent.

Umělá hnojiva.

Zjištění je potud obtížné, že o některých závodech bylo již mluveno v kapitole o všeobecné chemii a zde musí být s nimi znovu počítáno — na druhé straně nelze opomenouti velké závody těžařské, vyrábějící síran amonný, o nichž se mluví jednak v kapitole o uhlí, jednak v kapitole o dehtu. Těchto závodů je celkem jedenáct, z toho sedm úplně německých, dva smíšené a dva české, t. j. jeden s vysloveně českým vlivem, ale s účastí německého kapitálu. Ve výrobě síranu amonného je tedy národnostní složení rozhodně příznivé Němcům. Ve výrobě dusíkatého vápna a ostatních umělých hnojiv stojí proti sobě pět českých firem a osm německých, při čemž však velikost výroby je téměř stejná. České továrny jsou v Kolíně (Budějovicích a Pečkách), Slaném, Přerově, Táboře a Bačíně, německé v Ústí n. L., Kaznějově, Lovosicích (Břeclavě), Žilíně, Seredu, Košicích, Libni a Slatiňanech. Podle výroby stojí na prvním místě Kolín, pak Ústí, Přerov, Slané, Kaznějov, Lovosice, Žilina, Sered a Tábor. Ostatní jsou menší. Posuzujeme-li výrobu dle hodnoty, můžeme přibližně odhadnouti rozvrstvení národnostní:

Češi 40%, Němci 60%.

Dehet a dehtové deriváty.

Výrobou dehtů, smoly, benzolu, kyseliny karbolové, naftalinu, olejů dehtových, antracenu, síranu amonného atd. zabývá se vedle šesti speciálních průmyslových závodů (Mor. Ostrava, Karl. Vary, Praha, Vítkovice, Karlín, Cukmantl) i jedenáct koksoven velkých důlních a průmyslových závodů, kde ovšem je výroba dehtových zplodin pouze vedlejší výrobou při procesu kokovacím. Odhadujeme-li celkovou výrobu dehtu asi na 10.000 vagonů ročně, připadá jistě 80 procent na největší německou firmu v Mor. Ostravě. Vedle koksoven, v nichž se uplatňuje český vliv ve čtyřech závodech dvou společností (Karvinná, Mar. Hory, Slezská a Mor. Ostrava) je jedinou českou továrnou podnik v Kralupech — ale ten je probírán v jiné skupině, kamž patří většinou své výroby. Odhadujeme-li český podíl (v koksovnách) na 5% z výroby (maximálně!) je národnostní složení:

Češi 5%, Němci 95%.

Výbušné látky a zápalky.

Nepřekvapuje, že v továrnách výbušných látek a zápalek převládá český vliv — právě tak jako v továrnách zbraní — industriích, pro obranu státu přicházejících v úvahu na prvním místě. Zjišťujeme-li národnost dvaceti průmyslových závodů, jež přicházejí v úvahu, vidíme, že pouze čtyři závody jsou úplně německé a sice na prvním místě národnostně velmi výbojná továrna zápalek v Sušici, podporovaná německými nacionálními organizacemi, která v posledních dvou letech značně vzrostla, dále chemická továrna v Kamenci, patřící železárně a továrně na broky v Plzni, která již byla zjišťována mezi železárnami, továrna v Kriegern, na které je však súčasťně i český kapitál a jako prodejna přichází v úvahu jedna německá továrna na strojená hnojiva v Lovosicích. Smíšené, po příp. mezinárodní, jsou velká továrna na dynamit v Bratislavě a Trenčíně, nostrifikovaná v r. 1923, na níž je súčasťně většinou zahraniční, domácí, německý a trochu i český kapitál. Druhá bratislavská továrna, vyrábějící střelivo, byla již zařazena mezi zbrojovky. Ostatní podniky jsou české, a sice podle velikostí výroby, počtu dělnictva a významem řadí se za sebou české společnosti: v Semtíně, která je největší (účast německá není velká), koncern zápalek, sdružující továrny v Čes. Budějovicích, Lipníku, Opavě, Postřelmově, Sušici a Trnavě, který patří dnes z největší části české bance (třebaže značné položky akcií jsou v ruce většinou židovských majitelů vykoupených sirkáren), žižkovská továrna (zjišťovaná z části mezi zbrojovkami), načež následují menší závody v Košicích, Vysočanech, Roztokách, Chrástu u Plzně a v Růžomberku. Poměr národnostní je podle odhadu (přirozeně není žádných výrobních dat):

Češi 70%, Němci 30%.

Zahraniční účast činí nejméně 30 procent, rozdělených asi ze dvou třetin na německý, z jedné třetiny na český podíl. Na zápalkovém koncernu je účast rakouské banky.

Raffinerie minerálních olejů.

V Československu je deset rafinerií minerálních olejů, které velikostí mají význam a je zajímavé, že tento průmysl patří z největší části do zájmové sféry ci-

zího kapitálu. Vedle těchto desíti velkých rafinerií jsou čtyři menší podniky, a sice maďarsko-židovské rafinerie v Čopu, Dolních Mihaľanech, Mukačevu a Strážském a jedna větší maďarská rafinerie v Košicích s centrálou v Budapešti.

Z velkých rafinerií stojí na prvním místě rafinerie pardubická, patřící z největší části rakouskému bankovnímu, částečně českému bankovnímu kapitálu. Druhým největším podnikem je bohumínská továrna, kde je opět majorita téže rakouské banky, část maďarského kapitálu a značný interes holandský. Bratislavská rafinerie je ve sféře francouzského koncernu, právě tak jako rafinerie šumperská. Velká továrna v Přívoze patří vídeňskému bankovnímu domu, mukačevská rafinerie (jiná, než výše zmíněná) je filiálkou vídeňského a polského (haličského) koncernu, rafinerie v Trstene patří do skupiny pardubické, t. j. do sféry vídeňské banky. Konečně je rafinerie v Mor. Ostravě, patřící dvěma majitelům, z nichž jeden sídlí ve Vídni, druhý v Mor. Ostravě, rafinerie kralupská, židovská komanditní společnost, kde jsou jak čeští, tak němečtí židé, ale kde je rozhodně více německého vlivu a jediná česká rafinerie v Kolíně, s majoritou české banky, jež je dnes pronajata americkému koncernu.

Uvážili-li se všechny tyto okolnosti — na českou stranu Kolín, část Kralup, malá část Pardubic, můžeme přibližně stanovit český kapitál ve výrobě:

Češi 10%, Němci 90%.

Hledíme-li k zahraničnímu kapitálu, tedy z německých 90 procent připadají více než dvě třetiny na rakouskou, francouzskou, maďarskou, americkou a polskou účast, při čemž zahraniční kapitál se i v patronisujících koncernech tak prostupuje, že je skutečná majorita národnostních skupin téměř nezjistitelná.

Barvy a laky.

Velmi vyvinutý barvířský průmysl československý je z převážné části v německých rukou, ač v některých oborech podíl českého kapitálu na výrobě není nepatrný.

Zinkové barvy vyrábějí dvě německé firmy v Petřvaldě ve Slezsku a v Řetenicích u Teplic.

Minium, což je nová výroba, je vyráběno jedinou českou továrnou v Praze.

Zemité barvy vyrábí devět firem, a to německé firmy v Plzni, Břasch u Plzně, Mor. Ostravě, Chřibské a Horním Heršpici u Brna. K německé skupině patří dále filiálka říšskoněmeckého závodu v Duchcově a tři čtvrtiny ústecké továrny. Neurčitá je židovská firma v Karlíně, vysloveně české jsou (vedle jedné čtvrtiny Ústí) pouze dvě firmy, jedna v Plzni, druhá v Brně. V zemitých barvách není tedy český podíl větší než 20% výroby.

Tiskařské barvy vyrábí pět firem — tři německé, a sice dvě v Praze a jedna v Ústí n. L., a dvě české — v Košicích a Kozolupech u Plzně.

Dehtové barvy vyrábí ústecká továrna.

Ostatní barvy vyrábí šest větších, dosud nejménovaných továren, tři německé (Čes. Budějovice, Smíchov, Vysočany) a tři české (Praha, Vinohrady, Maleč u Chotěboře).

Laky vyrábí dvacetpět firem, které namnoze současně vyrábějí také barvy, ale nebyly dosud počítány. Devět firem je českých, a sice největší v Praze, dále na

Smíchově, v Jindř. Hradci, v Pečkách, Praze VII., Hradci Králové a v Brodce u Přerova. Německé firmy jsou největší v Ústí n. L. (2) a v Praze II., další v Praze II., v Košicích, Ústí n. L., Kralupech, Bratislavě (3), Praze VIII. a Vysočanech. Říšsko-německý kapitál je v továrně v Dochově u Bruntálu. Celkem 13 továren německých. Neurčité národnosti jsou tři podniky — dva ve Vysočanech a jeden v Hostivaři, které lze však počítati (v jednom podniku ve Vysočanech angažmá česko-německo-anglické banky) z části k české skupině.

Celkem tedy je v tomto oboru 48 podniků, z toho 17 českých, 26 německých a 5 neurčitých (nebo dělených). Podle výroby — dle odhadu jen zcela přibližného a velmi subjektivního — je národnostní rozvrstvení:

Češi 30%, Němci 70%.

Léčiva.

Československý farmaceutický průmysl, který učinil velmi značné pokroky, takže dnes docela pěkně ob stojí vedle ohromné industrie německé a francouzské, je ve svém celku statisticky téměř nepostižitelný. Neboť vedle větších průmyslových závodů, které zde vyšetřujeme, připravují léčivé preparáty, někdy ovšem velmi pochybné kvality, téměř všichni lékárníci, a tuto výrobu, v podstatě živnostenskou, nelze dobře podceňovati, neboť mnohé výrobky opanovaly trh více, než výrobky průmyslových závodů. Zjišťujeme 17 závodů, mezi nimiž je pět závodů velkých. Největší je česká továrna v Kolíně, která má na celkové výrobě farmaků největší podíl. Druhým velkým českým podnikem je továrna v Kralupech a Praze, patřící čes. lékařům. Velký český podnik je konečně v Chrástu u Chrudimě, prostřední velikosti je český podnik v Praze. Velký německý podnik je rovněž v Praze (patří do koncernu německého bankovního domu), menší podniky jsou v Ústí n. L. (v koncernu drážďanské firmy), v Opavě (s filiálkami v Košicích a Nisse v Kladsku) a Děčíně. Menší české firmy jsou v Karlíně, Vysočanech, Nuslicích a v Králově Městci, konečně je zde jedna firma neurčitá ve Vsetíně a jedna malá francouzská firma v Praze. Ježto největší chemická českoslov. továrna zastavila výrobu farmaceutických preparátů, je zde rozhodná česká převaha, která činí asi:

Češi 70%, Němci 30%.

Zahraněční kapitál činí asi 10 procent.

Mýdlo a voňavky.

Mýdlo — jehož výroba je tak snadná, že se dnes ještě vaří ve velkém množství na venkově — a voňavky z etherických olejů připravuje téměř každý drogist. Větších výrobců, majících aspoň místně větší odbyt, je asi šedesát, skutečných průmyslových závodů zjišťujeme 22. Tovární výroba reprezentuje asi 30 procent celkové výroby obchodovaného mýdla, asi 20 procent připadá na drobné výrobce, soustředěné v Jednotě výrobců mýdla v Praze VII. a ve Fachgruppe der Seifen-erzeuger ve Šluknově. Dobře 80 procent celé výroby připadá na velkou firmu v Ústí n. L., jejíž výrobky jsou běžné v celé republice. Asi 15 procent výroby připadá na mydlárnu v Nuslicích, která je česká, právě tak jako je česká továrna v Rakovnici, která vyrábí asi 8 procent celkové produkce. Velké podniky (české) jsou dále v Michli a v Praze VII. (dvě firmy), dohro-

mady tvořící asi 10 procent výroby. Vedle těchto větších továren jsou menší průmyslové mydlárny ještě (české): v Praze II., Hradci Králové, Žebráce, Košířích, Sedlci, Libni, (německé): v Bratislavě, Užhorodě, Košicích, Podmoklech (filiálka berlínské firmy), Krnově, Šluknově a Aši.

Pokud jde o voňavky a toaletní potřeby (zajímavé je, že téměř všechny zubní pasty jsou zahraničním výrobkem), stojí na prvním místě německá firma v Ústí nad Labem, říšskoněmecká firma v Drážďanech (Podmokly) a říšskoněmecká firma v Hamburku (Podmokly), pak teprve české podniky v Praze VII., Praze II. a Praze I.

V celku je národnostní složení tohoto průmyslu v rovnováze — proti velkému německému podniku a řadě malých výrobců stojí několik větších českých továren a množství malovýrobců. Kdybychom hleděli i k těmto drobným výrobcům, byla by rozhodně převaha na české straně.

Hledíme-li pouze k průmyslu, je poměr asi:

Češi 50%, Němci 50%.

Říšskoněmecký a rakouský kapitál poněkud zastoupen v sev. Čechách.

Svíčky.

17 továren, vyrábějících v Československu svíčky, lze velmi dobře určit co do velikosti podle odběru parafinu. Na prvním místě stojí ústecká mydlárna s odběrem 70 vagonů, německý podnik. Česká továrna v Nuslích (ve které se však v poslední době uplatňuje německý vliv) odebírá 21 vagonů, česká továrna v Bystrici p. Hostýnem 17,5 vag., německá v Opavě 13,5 vag., česká v Litoměřicích 10 vag., německá ve Vrajetu 8 a česká v Žel. Brodě 7,5 vag. Ostatní firmy jsou menší. Mimo to vyrábějí svíčky rafinerie v Bratislavě a Pardubicích, o nichž mluvíme však jinde.

V celku připadá z odebraných 180 jednotek 96 na závody německé, 84 na české, takže vzájemný poměr je

Češi 45%, Němci 55%.

LITERATURA A UMĚNÍ

Jaroslav Kolman-Cassius:

Mluvicí film a koktajlicí divadla.

Viděli jsme nedávno také v našich biografech americký zázrak: mluvicí film. Némá ústa filmových stínů počínají žvatlati svá první dětská slova, a jde jim to ku podivu dobře.

Pan Lindbergh, který přeletěl první Atlantický oceán z Ameriky do Evropy, má čest být prvním stínem na filmové stěně, který vykládá Evropanům, co řekl jako originál Američanům při slavnostním uvítání v Novém Yorku. Člověk přelétne za několik hodin přes moře z dílu světa, od jehož objevení se počínají dějiny nové doby. Dobře. Odvážný mladý muž potřeše v Starém Světe tisíce nadšených pravic a podepíše milion pohlednic a jede domů. Za měsíc vidíme ho tu zase jako statistu nového amerického zázraku: mluvicího filmu. Pokrok letí takovou rychlostí, že si poslední vymoženost vypůjčí championa předposledního rekordu. Jeden mladý muž jako pták, střela a mluvicí

stín. Překonání Atlantického oceánu bylo včera. Dnes už je tu nový úspěch: překonání čeho?

Člověk si to nemůže ani dobře rozmyslet. Sedí v biografu a po zádech mu jde mrazení. Pikantní stín slečny Conchity zpívá taneční kuplet, poklepává vysokými podpatky, kabaret amerického nočního klubu provádí svůj excentricko-sentimentální program, číslo po čísle, potom operní arie, houslové solo, koncertní hudba, mnoho, přemnoho hudby, ale také štěbetání hus a kachen, bučení dobytka, štěkot psů, rachot a skřípání vlaku, vjíždějícího do stanice a konečně mluvené slovo, nadšený řev a výskot davu, ovzduší slavnostní řečnické tribuny, které naplňuje zrak i sluch. Skutečnost bez barev a třetího rozměru, jaké maličkosti už jen chybí!

Cítíte s určitostí: tady něco začíná a něco se končí. Toto žvatlání, které má ještě plechové zabarvení amplionu, je organicky spojeno s pohybujícím se obrazem, není jeho cizím doprovodem. Film dostal řeč a jal se mluvit.

Nelze mít pochybnosti o tom, že bude mluvit čím dále tím lépe. Je jisto, že před námi leží ráj nových možností. Ale při takových příležitostech, když nastupují nové věci, vždycky něco se ocitne v nebezpečí. Něco s úctyhodnou tradicí a starobylými zásluhami, něco milovaného, co bylo až do včerejška také zázrakem; a pojednou je všem zjevno, že tato autorita vděčí už velmi mnoho zvyku. Zmínka o konkurenci působí spočátku v řadách ctitelů jako rouhání. Jaká poštilost, že by něco mohlo uškodit nebo dokonce ohrozit takové staré a slavné kulturní dědictví! Ale mládí drze prospívá a hříchy stáří jsou patrnější, nelze držet krok.

Obávám se, že také mluvicí film svým prvním slovem vyhlásil boj něčemu, co vidí svůj cíl tam, kde nová konkurence má svůj start. Bojím se, že mluvicí film promluvil, aby se pokusil něco umlčet, něco překonat. A co by to mohlo být?

Nechtějme si dále nalhávat, že to nevíme; bojíme se to jen vyslovit. Jakmile zaklapaly stínové kramflíčky slečny Conchity a zaštěbetaly kachny na filmovém plátně a pan Lindbergh zavrtěl se na slavnostní tribuně a spustil své »Ladies and gentlemen«, věděli jsme, že je zle. Mráz rozkoše z nových věcí přeběhl nám po zádech, ale také mráz úzkosti o staré, na které jsme si zvykli. Věděli jsme, že je zle, ale mlčeli jsme. Bylo to ohavné pomyšlení, že by snad takové kulturní hodnoty, které národ tvořil sobě a které jsou jeho pýchou a největším bohatstvím, mohly být nějak ohroženy americkým vynálezcem, který vyfotografoval slečnu Conchitu i s jejím mezzosopránem španělské subrety.

Ale potom tato úzkost promluvila v novinách. Vynikající kulturní pracovníci pozvedli svého hlasu na prospěch divadla. Vytušili obavy, které si netroufaly, a postavili se na ochranu divadla proti mluvicím lidským stínům a zlověstně štěbetajícím husám. Divadelnímu Kapitolu hrozilo nebezpečí a bylo třeba uklidnit obecenstvo.

Kdyby se film stavěl na hlavu — tak asi hovořily noviny — nemůže být divadlu konkurentem, jeho podstata je zcela jiná. Svět stínů na filmové stěně je řízen jinými zákony, může mluvit a zpívat do ochrapštění, divadlu to neublíží. Divadlo si vytvořila tisíciletá umělecká tradice a štěbetající husy jsou dílem amerického konstruktéra. Přirozeným výrazem filmu je po-

hyb, kterým předstihl možnosti divadla, ale na královské, básnické slovo nestačí. To zůstane na věky nástrojem scény se skutečnými živoucími herci in natura.

To byly námitky, které se ozvaly na nevyslovené obavy, když pan Lindbergh odpovídal na vřelé uvítání svých krajanů v pražských biografech. Jedna, dvě scény z *Rigoleta*, proč pak ne, ale celé divadlo? Rozhodně pozoruhodný vynález, který docílil současnosti mluveného slova s pohybem obrazu a zaznamenal optické i akustické vlnění na jedné filmové pásce, ale doménou básnického slova zůstane na věky divadlo.

Kdyby vynález pana de Foresta zůstal v Praze čtvrtý týden, snad by zachvátila panika a úzkost o divadlo šéfy činoher, kteří by snadno nepředloženým slovem o významu herce a mluveného slova na scéně kompromitovali svůj umělecký program, jenž nikdy nekoketoval s konservativností.

Ale štěbetající husy pana de Foresta záhy odletěly do jiných repertoárů a v pražských kinech hrají zase němé stíny, které se dorozumívají s obecenstvem psaným slovem a pravopisnými chybami jako dřívě. Svět ponechá milerád panu de Forestovi dosti času, aby mohl svůj vynález zdokonaliti a brzy zapomené na celkem zábavné znepokojení, jaké vyvolalo štěbetání imaginárních kachen a řeč lidských stínů. Uplyne ještě nějaký čas, než se na filmovém jevišti objeví trojdimensionální postavy přirozených barev, skutečné herecké přízraky, které nám anglicky sehrají třeba *Farmu pod jilmu* v nejpečlivější americké režii pro export. Do té doby se staré divadlo nemusí opravdu ničeho obávat. A potom angličtina není čeština: to je jasné. Štěstím stáří je důvěřivá resignace.

Je tu však zvláštní druh lidí, nepřilíš početných, ale umíněných, kteří by měli mnohý důvod, aby nemohli zapomenout na zpívající a tančící stín slečny Conchity s klepajícími podpatky, na psy štěkající do publika s filmového plátna a ostatní americké zázračné bytosti, promítané přístrojem pana de Foresta, které mají duši a řeč, ale těla nemají, jsouce téměř jako andělé. Jsou to dramatičtí autoři. Myslím, že promluví ze srdce jich všech, když se zcela taktně zmíním aspoň o jedné nebo dvou věcech, které jim udělaly u mluvícího filmu a naplnily jejich blouznivá srdce nejsmělejšími nadějami.

Oni právě nejspíše mohli by chovat ve své zrádné duši podezření, že básnickému slovu není nejlépe na divadlech Starého Světa a že rodící se svět mluvících stínů přináší něco nového, co by mohli velmi dobře potřebovat. Oni sní především o jedné vzácné věci, kterou marně hledají u divadla živoucích lidí s hmotným tělem a která by jim znamenitě mohla prospěti. Jsou rozmrzeni k smrti věcnými výtkami, že se jejich hra nadbytečně protáhla pomalým tempem, že první jednání bylo pěkné, druhé dosti dobré a třetímu nebyl konec. Přáli by si, aby jejich hra se právě naopak rozeběhla klusem, potom ještě více zbystrila tempo a ke konci to už aby byla rána na ránu. Působí jim sice rozkoš, když vidí jak herec a režisér hnetou jeho postavu, jak ji labužnický vychutnávají, aby každé slovo mělo svou barvu a přízvuk, ale všecko vyžaduje trochu času a hodiny letí k jedenácté. Jak zkrátit skvělý výkon a neubratí mu na intenzitě? Jak jej zhustit a vpravit ve formát lidské trpělivosti?

Není v lidských silách, aby umělec, který se dává

téměř každý den s nejvyšším napětím svých sil a talentu, mohl libovolně vládnouti tempem celé hry, a není v lidských silách režiséra, aby pro pár představení tvořil chef d'oeuvre dramatické úpravy a souhry. Buďto se to bude hrát a pak se to nějak sklízí samo, anebo se to nebude hrát a pak je škoda námahy a peněz.

Ale svět filmových stínů je řízen jinými zákony, jak bylo právě řečeno na obranu divadla. Filmová hra to vyhrává nebo prohrává podle toho, jak dokonale byla nastudována. Zákony filmu jsou zákony solidní výroby. Již finanční efekt filmové firmy, herců i autora závisí na solidnosti zboží, které spolu vyrobili. Filmový atelier, v němž by se ujala zásada, že čím je hra ledabyleji vypravena a nastudována, tím má větší štěstí, musel by brzy likvidovati jako závod, který neumí dostáti svým povinnostem. Je pravda, že na divadle špatně nastudované hry mají nezřídka to štěstí, že se dohrají do konce. Ale filmový atelier není uměleckým ústavem v tomto smyslu, aby spoléhal na šťastnou náhodu a smysl pro hazard u svého obcenstva. Je to také živnost, která má dobrou vůli dodati dobré zboží, aby dělala obchody, a s ní lidé, které zaměstnává. Udělá svou věc jednou a dobře pro vždy a počítá s odbytem co největším. Bude si hráti se hrou téměř tak dlouho jako byla psána, neboť nejde o zdvořilost k původní literatuře, ale o věc rozumnou a vážnou, o obchodní artikl.

Ale především má toto nové divadlo stínů fenomenální možnost: může si zvolit a zachovávat jakékoli tempo. Příšera jedenácté hodiny je zabita. Nebude třetích jednání, kterým není konec. Poslední slovo komedie v mluvícím filmu padne právě tak v čas, jako obvyklý nápis »Na shledanou« na konec filmu, který je němý. Jednoduché zařízení, které řídilo rychlost pohybu u němého filmu, vládne také rytmem filmového dialogu. Taneční tempo slečny Conchity může býti volné jako menuet a rychlé jako tarantella. Její taneční píseň může býti andante i furioso, jak je operatérovi libo. A co je dnes možné slečně Conchitě, bude hračkou všem účinkujícím v divadle mluvícího filmu.

Mluvící film bude divadlo, které bude míti tempo! Mluvící film sestřihá strusku prázdných paus a za to dá křídla mluvenému slovu, kterému se dnes říká v divadle eufemisticky básnické. Mluvící film vybalí dialog z obalů a fáčů divadelní citovosti a ukáže jeho logický obsah. Mluvící film bude umocněné a konservované herecké umění, které bude stále studovat, někdy hrát a to jen premiéry a vždy excelovat. Reprisy obstarají filmové půjčovny.

Mluvící film bude renesancí herce, triumfem režiséra a skutečným osudem autora. Bude za svou hru odpověden jako za svou knihu. Herci mu ji sehrají jako dnes, ale nebude to trvat tak dlouho. Režie potlačí jeho chyby a podškrtnou silné momenty. Nezapomínejme, že režie mluvícího filmu pracuje v ateliéru, který slouží výhradně divadelním zkouškám a nikoli v nějakém uměleckém ústavě, kde není na takové věci místo a volný čas.

Mluvící film bude moci reprodukovat vnitřní tempo hry, jehož dirigentem byl autor ve chvíli, kdy ji psal. Modernímu divadlu může se jen podařit, že vypracuje s velkým úsilím několik málo her, a je to přesnost dobře jdoucího stroje, která ubíjí obsluhující personál, a již se mohou uplatniti spíše schopnosti kom-

binační povahy výtvarnické. Mluvicí film zrodí režiséry, kteří budou mít možnost být mistry slova. Nepůjde jen o to hru dohrát do jedenácti, co věta to problém problém stejně důležitý jako gesto a výraz tváře. A jednou rozřešen a zachycen na filmové pásce, poletí rychlostí celku. Protože se panu X. nebo paní Y. dobře hraje, nesmí závěrečné »Na shledanou« přijít ani o vteřinu později.

Mluvicí film bude mít dialog, kterému s rozkoší bude naslouchati dnešní člověk s normální bystrostí a inteligencí. Mluvicí film vsune se jako doplňující článek řetězu v řadě věcí, které se přizpůsobily tempu nové doby. Mluvicí film bude zkrátka mluvicí divadlo.

Laskavý čtenář necht promine autoru toto vyznání lásky, které je vyznáním nešťastně zamilovaného. O předmětu jeho touhy není zatím ani vidu ani slechu a bude asi ještě nějaký čas trvat než dospěje v laboratoři pana de Foresta a než se naučí mluvit tak, aby mohl přijít k slovu dramatik. Ještě je svět filmových stínů němý a slovo je domovem v ústavu, který prožívá právě hlubokou krizi: má být šéf činohry podřízen intendantu, řediteli, správnímu výboru, nebo všem třem najednou? Zatím nejde v divadle ani tak o mluvené slovo, jako spíše o hlavní slovo.

K. H. Hilar:

Bidýlko.

I.

Samozřejmě úspěch. Úspěch »Bidýlka«*) je takový úspěch, jako když se vyhraje terno. V generaci dedence a symbolistů nebo alespoň zolovských naturalistů šli se studovat slavní autoři nebo šel se studovat život. Od převratu romanopisci se cvičí jako reportéři v soudní síni. Vzpomínám si na skvostné kousky Cassia Kolmana a na rozkošné literární uličnictví Karla Vaňka. Emil Vachek přisadil si taky na soudní síň a vyhrál hned najednou terno.

2.

Začíná to v osamělém činžáku na žižkovských pecích. Nevíte, bude-li z toho Gorkého »Na dně«, Šmídův »Batalion« nebo Hermannův »Sněžený krám«. Ale ti, kdož slyšeli hvízdát vítr na žižkovských »židovských pecích« a mají dobrý sluch, uslyší z úvodního hvizdu »Bidýlka« villonovský popěvek:

Dans cette bourdelle,
où est mon éstat.

To není jen Jaroslava Haška roztomilé sprostáctví, ale zde přespával Villon.

3.

Mám dojem, že všivák Stavinoha — necht se básník neurazí — je rodinně příbuzněn s François Villonem, ale také s Emilem Vachkem. Ne, že by všichni tři byli povoláním šupáci. Je to hlubší vnitřní příbuzenství lidí z rodu abbého Coignarda, kteří »měří délku silnic milostí boží« a kterým je to »všecko fuk«. To, jak učí kapesní zloděj Ferdinand Stavinoha žižkovské »cherubíny« praktikám krádeže v pražských elektrických, jest svým humorem pro mne výrazem oné životní rovnováhy, která jest přána jen jednomu z tisíců mezi námi,

*) Román Emila Vachka.

rovnováhy, již učil své věrné pantagruelisty pan farář Rabelais.

4.

Nebo scény před soudem, kdy vykládá Stavinoha vyšetřujícímu soudci, že jest »dítětem temna«. Zde se ocitá humor na té výši, kdy se člověk směje, až má oči plné slz — totiž lépe řečeno — kdy člověk, maje oči plné slz, se směje. V těchto momentech humor dostupuje výše filosofické. Lidský duch se v něm osvobozuje a hmotně (Stavinoha sociálně) se povznáší.

5.

Zde se skvostně, ba jedinečně představuje sociální citění Vachkovo, zde jako byste pojednou pochopili socialistickou příslušnost autora »Bidýlka«. Z proletářské hantýrky jakoby rostl starozákonný jazyk velikého světového hnutí, které převrátilo dějiny Evropy. Sociální cit a socialismus vůbec, jakožto nervová a čivní ustrojenost, soucítí s tím a být na straně toho, proti němuž jest moc tohoto světa, kdo má méně nejen od společnosti, ale i od přírody, a nejen od přírody a společnosti, ale i na mravnosti a myšlenkovém kladu vůbec. Soucítění s tím jedincem a s tou společenskou třídou, která není v posici, ale v oposici, která slovem žije v životním záporu, v životním stínu. Pro tento zřetelný stav životní odstrčenosti, který jest předmětem sociálního citu, vymyslel si Vachek zcela prostý symbol. Stavinohův hrb, symbol výmluvný. Zde figurkář Vachek, který sestrojil žižkovskou zlodějskou epopeu ze svých referátů ze soudní síně, stává se velkým dramatikem. Je prostě podivuhodné, jak epická schopnost stává se tu nástrojem sociálního lyrismu. Román Vachkův není jen kronikou dekorativních zavšivenců, jak je známe z doby našich napodobitelů Carcových. Ryzí a stydlivý cit s poníženými činí jeho nový humoristický román »Žaltářem vyobcovaných«, jak zní slovo Leona Bloye. Kdyby si Stavinoha nedělal bláznů z Emila Vachka a vznikla z toho tragedie, dalo se vzpomínat i s Hermannem místy na Dostojevského. Ale dosti literárních analogií. Běží o český humoristický román. Vraťme se k problému humoru.

6.

Pokud se humoru týče, i nejzarytější škarohlíd bude se smát, čta stránky zlodějských praktik Stavinohových, ale konec konců si řekne, že je-li člověk na tom životně tak daleko jako Stavinoha, že jeho životní klid a duševní rovnováhu nemůže zkřížit žádný vicepresident zemského soudu Kvěch: dospívá tím takové životní síly, postavení a moci, že jest lidsky nezranitelný.

7.

Tato nezranitelnost, tato vnitřní duchovní rovnováha, tento božský životní klid, který vyplývá z humoru titulní figury »Bidýlka«, nazývám ternem románů Vachkova. Čtu mezi řádky zlodějských praktik a žižkovských výsplechů Stavinohových životní útěchy zcela sokratovské.

8.

Co jest v knize Vachkově velkolepé, jest optimismus jeho stěžejní postavy, životní optimismus malého člověka; poněvadž jsem malý a nepatrný, nemůže se mi na světě nic stát, jelikož oko boží bdí právě nad nejmenšími. Tento skvostný fatalism, tato lidovost hodná zlíbání, jest vzácný dar lidskosti, která oblévá všechny stránky Vachkova románu i tam, kde komposičně

umdlévá, klímá nebo odpočívá. Žižkovské pepictví postav a prostředí nového románu Vachkova zní světoobčanstvím, které je známo z dějin lidského ducha, zápasícího lyrikou, filosofií a náboženstvím o vysvobození z útrap vezdejšího života. Dalo by se leccos stavebně vytykáti autoru »Bidýlka« se stanoviska režie a komposice románu v tom, jak si pouští z rukou skvostné dějové nitě, které mohl jednoduše táhnouti tam, kde je zadržuje a motá, domnívaje se, že zvyšuje účinek tam, kde jej zmenšuje. Nechci také říci, že by autor Stavinohy neměl kreslířského talentu malovatí stejně dobře jak figuru hlavní, tak i figury vedlejší, kdyby měl k tomu čas a stejně vhodné modely. Nemohu si také upříti, že Stavinoha jest mnohem sugestivnější tam, kde nám odkrývá techniku svého darebáctví než svá citová hnutí, poněkud kaširovaná. Avšak to bylo by měřiti živel výpočtem, opojení střízlivostí a inspirací kalkulem. I tak se všemi stavebními vadami a trhlami podává Vachkův humoristický román nevyrovnatelně živý typ pražského folkloru a vpravdě rapsodický zpěv českého republikánského demokratismu. Kdyby historik českého republikánství lidového chtěl psychologicky si rozložit duši českého člověka z prvního desetiletí republiky, našel by v knize Vachkově dokument neocenitelné závažnosti. Jestliže Sabina typem Kecalovým, Stroupežnický postavami českých furiantů zachytili část nesmrtelné duše českého člověka lidového, kniha Vachkova přidává k nim svou bohatou náplní živého materiálu lidové duše doby popřevratové nepopíratelnou hodnotu psychologického dokumentu dnešní doby.

9.

A nepopíratelnou hodnotou humoru »Bidýlka« na prvním místě jest životní klad, typicky český životní fatalism a optimism, opravdová česká dobrosrdečnost. Vachek vyhrál »Bidýlkem« u čtenáře terno, protože má z gruntu dobré žižkovské srdce.

Josef Hutter:

Postátnění Národního Divadla.

To, co se má stát s Národním divadlem, je dnes opravdu živá věc. Již od pouhého pomyslení, že divadlo dostane se do státní správy, se očekává tolik věcí a taková silná účinnost, že vzniká otázka, zdali pouhá nová správní forma v skutku může splniti všechna ta očekávání. Nejsilnějším motivem je tu potřeba ustálení, vnitřního klidu, dobře fungující administrativy, jasného rozlišení pravomocí. Půjde vždy o pracovní intenzitu a duševní dispoice především, neboť celý ten zdánlivý chaos zákulisí je neobyčejně přesný a citlivý stroj. Je významno, že veřejnost na divadle interesovaná pečuje na prvním místě o tento věčný moment, že však někteří úřední funkcionáři ze sféry divadla zanášejí se převážně otázkami osobními. To je lidsky pochopitelné, ale zač to stojí?

Analysujme však věc s vyššího hlediska. Ukáže se ihned, že jsou tu dva základní body; vnitřní a vnější. Z nich dává se tomu druhému přednost v pořadí.

V divadle nastane tím větší umělecká svoboda, čím bude mít víc samosprávy. Jeho autonomie bude tím větší, čím méně bude závislo na finanční výpomoci svých nadřízených institucí. Vkládá-li se divadla tolik milionů, je srozumitelné, že vyšší úřady přicházejí pravidelně s dotazem: je v divadle vše umělecky v po-

řádku? A to je počátek všech scestí, kam až dosud vždy všechna jednání o zabezpečení divadla zabředla.

Nejdůležitější položkou při sanaci na př. České Filharmonie nebyly subvenční položky. Subvence je ostatně vždy fond perdu, protože v rekonstruovaném podniku není investiční povahy; látají se jí včerejší díry. Bylo to zřízení koncertní agentury České Filharmonie, co jí tak vydatně pomohlo. A ne tím, že byla oprávněna pořádat slágy, jako Šaljapina a podobně. Ale protože svedla koncertní organizaci do svých rukou, že má bezprostřední vliv na denní repertoar všech orchestrálních koncertů, ať je pořádá kterákoli jiná koncertní agentura. S druhé strany uvažme zřetelný úpadek ostatních agentur, které z hloupé (s prominutím) rivality se nedohodly o pořádání koncertů solistických — jež jim po České Filharmonii zbývají —, takže přepřahují páté přes deváté koncertní sezony a vyprazdňují vlastní podnikatelské rezervy. To je nedostatek organizace. Nejedná se totiž o umístění umělců, ale o exploataci obecenstva. To má svoji kupní sílu, a tato síla pohybuje se ve více méně pravidelných periodách; výjimky jsou způsobovány jen mimořádností uměleckého zjevu či přitažlivostí podniku. Lze však s ní počítat takřka pravidelně. Kdo jen poněkud pozoruje pražské obecenstvo, rozeznává snadno i jeho složení, což je druhá položka kalkulace. Ustrojení obecenstva lze ovšem třídit dle různých hledisek. Pro naše vývody je důležité hledisko jazykové. V prvních popřevratových dobách bylo pražské obecenstvo rozlišeno dost ostře na české a německé. Záhy však kulturní zájmy svedly publikum, takže dnes je smíšené a jde jen o poměr obou částí. Je jisto, že při podnikání německých je více německy mluvícího obecenstva, při českých zase českého. To jest pravidlem. Jsou však poměry zhusta úplně obrácené. Mnohdy bývá premiera v Německém divadle obsazena převážně Čechy, jindy koncert České Filharmonie je vykoupěn převážně německým obecenstvem. Dnes jde v uměleckém podnikání o typ pražského obecenstva. Tomu je umění prodáváno a ne nějakému pomyslnému shromáždění.

Jaké z toho plynou důsledky pro divadlo, respektive pro zestátnění divadla českého? Tytéž, co pro kloudné vybudování německého divadla. Nebylo by dobře, kdyby obě divadla — hovoříme výlučně o opeře, jež je nejdražší složkou divadla vůbec — pracovala netečně vedle sebe a snad proti sobě. Proti tomu se staví zájmy umělecké, ale i zájmy té veřejné pokladny, která divadlo vydržuje. Přiznáte, že nemá smyslu na př. kolisemi a nevhodně umístěnými premierami, či nerozváženě stanoveným denním repertoarem vytřebávat obecenstvo, že ani při dobré vůli nemůže lístky koupit, jak by chtělo a jak by učinilo, kdyby v divadelní činnosti byl určitý, dobře vykalkulovaný program. Zatím se dosud z veřejných peněz platí deficity — subvence oběma divadlům, které jsou podřízeny samostatným správám. Tu by bylo potřebí organizačního zákroku. Snad by bylo možno, aby v čele pražských veřejně vydržovaných a subvencovaných divadel stál jeden intendant. On by mohl být onou spojovací institucí, aby měl opravdu v rukou divadelní organizaci. Bylo by to možno řešit také formou povinných ředitelských konferencí. Ale už by to bylo řešení náhradní, neboť je známo, co právě v divadle znamená autoritativní osobnost. Je zajisté nesporné, jaké výhody by taková or-

ganisace přinesla. Z takového řešení vyplývá ovšem celá serie důsledků druhého řádu. Nechtějme však se třístit. Jen to budiž řečeno, že vše v této organizaci směřuje k největší umělecké svobodě a autonomii všech scén, neboť umělecká svoboda nespočívá v libovolnosti správného vedení, ale v tvořivé expansivnosti a intenzitě na poli dobře kultivovaném a hospodářsky klidném.

Bod první, vnitřní ustrojení, upraví si divadlo samo. Je nesmyslné chtít petrifikovat uměleckou činnost úplně akademicky. Divadlo někdo dělá, a dělá je někdo naprosto určitý. Nepomohlo vídeňské opeře, že Mahlerův nástupce měl tutéž pravomoc jako Mahler. Divadlo dělal Mahler, ne jeho ředitelská funkce. Ještě nedávný konflikt Schalk-Strauss je po té stránce pro nás poučný. Jsou-li v čele našeho divadla takový Hilar a Ostrčil, umělci neobyčejné divadelní možnosti, pak ovšem nezbývá, než udělat takové vnitřní instituce, aby ono abstraktní »divadlo« mohlo jejich tvořivosti a vůdcovství využít co nejintenzivněji. A až jich nebude, nepomůže jejich pouvoir pro jinou uměleckou osobnost. Jako nepomohlo dřívější stadium jim oběma. Věřte, divadlo jako umění vůbec je tvořeno umělci, nikoli fermany. Pak je ovšem titěrná myšlenka chtít divadelníky p o d ř i z o v a t nějaké administrativní osobě. Divadelník není jen dirigent. Liší se od koncertního dirigenta (ač V. Tallich ukazuje, že definice není zcela správná) právě onou specialisací, jež taktuje a rozumí účinku, t. j. resonanci i finanční. Jim k ruce budiž administrativní ředitel, aby vedl technické složení divadla, pro to odborný, zkušený a v uměleckých věcech inteligentní bystrý, aby jeho rada byla co umělecky i hospodářsky platná, a nikoli, aby nad nimi stál s metličkou.

Ale nebudeme se předčasně rozhodovat, zda divadlo má být zestátněno či opět převedeno do nového zemského úřadu. Budeme pro tu úřední formu, která bude pro divadlo nejvýhodnější, a jež bude schopna do své celkové organizace přijmout divadlo jako s a m o s t a t n o u sekci. Kde bude možno se nadít vedle úředních předností i předností osobních. Neboť není lhostejno, zda v divadelním aparátu se někde točí zapeklitý byrokrat bez schopnosti porozumět nervnímu ústavu a křehkým kulturním otázkám. Vše je věcí jednání. Všichni divadelníci měli by se sejít a postavit se jako mocenský vyjednávač. Jinak hrozí oktroj a o tom už je v Čechách snad zkušeností dost.

Tedy pro to budeme, aby správní přeměna Národnímu divadlu přinesla 1. organizaci divadelní činnosti vůbec a 2. vnitřní uspořádání podle konkrétních uměleckých sil. Jaké úřední formy ta přeměna bude, je již věcně lhostejno, nanejvýš otázkou prestižní.

F I L O S O F I E

Ivan Luppol:

Filosofie v sovětském Rusku.

Na osud filosofie v Rusku měla bolševická revoluce snad větší vliv, než na osud kterékoliv jiné vědy. Vždyť revoluce — i když to zní na první pohled snad podivně — je spjata velmi úzce s filosofií, a nemá-li každá filosofie svou revoluci, přece jen má každá revoluce svou filosofií.

Ruské revoluční dělnické hnutí spojilo svůj osud nerozlučně

s dialektickým materialismem a to nejprve osobností Plechanovovou, pak Leninovou. Právě proto zbrojily proti marxismu svého času nejen oficiální síly carského Ruska, ale i společenské vrstvy liberálně naladěné a průbojní zástupci měšťanské vědy. Dokonce i v sociální demokracii setkal se dialektický materialism opětovně s ostrými útoky »marxistů«, kteří se snažili buď smířit Marxe s Kantem nebo ušilovali o záměnu Marxovu s Avenariem. Přes všechny »rozpory« a útoky vyvíjel se dialektický materialism dále, převzav osobou Leninovou vedení dělnického revolučního hnutí. Říjnové vítězství bylo také vítězstvím dialektického materialismu.

Revoluční obnova celé země na zásadě diktatury proletariátu nemohla se omezit jen na určité výseky společenského života. Tato přestavba se rozšířila na celou společenskou budovu, na hospodářské i politické poměry, a musila se tedy dát i do spletité ideologie. Ve vřavě roztrpčeného boje utrpěla škodu i filosofie dříve vládnoucí. Ona filosofie, která se pěstovala na akademických, musila být úplně vyvrácena. Mystika nábožensko-filosofické školy Solovjevovy, která z nepochopitelného omylu se pokládala za národní ruskou filosofií a v posledních letech se spojila se západoevropským intuitivismem, už dožila. Totéž platilo tím spíše o novokantovské a o jiných směrech idealistické filosofie. Nová třída, která dobyla sociálně-politické diktatury, začala provádět také diktaturu ideologickou. To bylo tím pochopitelnější, že veliké dělnické masy pocitovaly živelný tlak materialismu, který je k sobě táhl, kdežto stoupenci různých idealistických směrů byli z části na druhé straně barikád a zákopů, z části byli vyhozeni ze své klidné posice filosofických pozorovatelů. Nutno uvést, že také panství proletariátu nebylo neohrožováno. Bylo nutno se zbraní v ruce bránit vlastní proletářský stát, což v našem případě znamenalo také ozbrojené hájení práva na studium, propracování a další rozvinutí dialektického materialismu. Za těchto okolností a v takových formách došlo k obnově jednoty mezi filosofií a mezi revolucí.

Konkrétním důsledkem bylo, že za první doby revoluce, v době tak zvaného válečného komunismu, stará filosofie, která ztratila své posice na universitách a ve vědeckých listech, zanikla. Staré akademické disertace doznely v Moskvě Blonského »Filosofií Plotinovou« a Iljinovou »Filosofií Hegelovou«. Poslední z uvedených monografií podávala obraz oživujícího zájmu na západě pro Hegelovu filosofií, ale jen obraz reakcionářské části. Iljinův Hegel není revolučním dialektikem, nýbrž metafysickým idealistou, který učil o »konkrétním Bohu a konkrétním člověku«. Blokáda a snahy intervenční přispěly ovšem velmi málo k vývoji nového filosofického myšlení. Z tohoto důvodu vyznačuje se uvedené období pouze vydáním klasiků marxistické filosofie. S druhé strany bylo nutno rychle uspokojit zájem o historický materialismus, probouzející se v lidu, i když se to mohlo stát jen novým vydáním starých populárních brožur o této otázce. Hlavní úloha prvních revolučních let nebylo další rozvíjení a prohlubování dialektického materialismu, nýbrž jeho rozšíření mezi lid.

S přechodem k nové hospodářské politice ožila také »filosofická fronta«. Tento název je velmi přílehlavý, neboť jakmile proletářský stát se dal do boje na »třetí frontě«, frontě vzdělání lidu, ukázalo se hned, že tento obor vyžaduje živých sil a zbraní, ba i obětí od jedné i druhé strany. Objevilo se, že idealism není slučitelný s celým komplexem skupin a bojů v SSSR. To šlo tak daleko, že na příklad nové studentstvo se zdráhalo poslouchat profesory sociálních věd, kteří nebyli marxistického směru. Nutnost vyrovnat se s idealismem přispěla k vydávání prvního převážně filosofického listu »Pod vlajkou marxismu«, Boj s rozhodnými idealisty byl ukončen výpovědí jejich vůdců do ciziny v roce 1924. Ti odložili v cizině svůj obnošený šat filosofického a politického liberalismu a většina zakotvila na

břehu pravověrné, mystické a spekulativní »filosofie«. Usty Berdajevovými káže ruská filosofie ve vyhnanství »nový středověk«. Její stoupenci, ztrativše půdu pod nohama, hrají si na pštrovy. Návrat k období před revolucí nemůže je uspokojit proto, že tato doba byla právě před revolucí. Proto ve své touze po klidu jdou dále do minulosti, idealisují si středověký řád, poněvadž v něm spatřují pozemský ráj. Domnívají se, že doba jde nazpět.

Asi od roku 1921 zahájilo materialistické filosofické myšlení v Rusku rychlé pokroky. Likvidace válečné fronty, obecné zlepšení hospodářských poměrů, vytrvalá intelektuální práce marxistů přivedly duševní život na jistou výši. Před revolucí byl materialism nejen zatlačen, ale jeho výhonky byly udušeny hned v zárodku. Bylo tedy nutno nyní začít s abecedou. Bylo velmi mnoho spisů, potírajících materialism. Až do roku 1905 však nebylo v ruském jazyce jediného vydání klasiků marxismu. Proto první starost ruských marxistů byla o to. Ale bylo by omylem se domnívat, že překlady klasických filosofických děl se omezovaly jen na práce materialistického směru. Věci materialistické byly pouze první na řadě. Po překladu těchto věcí musila nutně přijít kritika a rozbor názorů materialistů a práce monografické. Zájem o dějiny filosofie a práce v tomto oboru, které se zatím nezastavily, jsou charakteristickou známkou druhého období vývoje filosofického myšlení po říjnové revoluci: noví bojovníci nemohli »začít novou filosofickou práci bez dějin svého světového názoru.

To však neznamená, že časové filosofické otázky se staly obětí dějin. Filosofické úkoly marxistů pro nejbližší dobu vytkl a formuloval Lenin ve svém článku »O významu materialismu bojujícího«. Tam mluví o úkolech ideologických i organizačních. Lenin doporučuje agitovat mezi všemi těmi, kdož jsou ochotni bojovat proti filosofické reakci a filosofickým predsudkům tak zvané »vzdělané společnosti«. Mnohem těžší úkol však viděl ve spojení se zástupci moderní přírodní vědy, kteří se kloní k materialismu a nebojí se hájit materialism proti »bludným cestám k idealismu a skepticizmu«, kterým tak zvaná vzdělaná společnost dává přednost. Moderní přírodní věda provádí zásadní přestavbu. Zvláštní je, že při tom často plodí školy a směry zase reakční. Z toho plyne pro marxisty úloha zkoumat všechny otázky vyvolané nejnovější revolucí v oboru přírodních věd, studovat je a mít o nich přehled. Představa, že marxismus je výhradně »sociální filosofie«, historickým materialismem v nejužším slova smyslu, je starým predsudkem. Marxismus je právě tak blízko přírodní vědě jako sociální vědě. V dialektickém materialismu, či lépe řečeno materialistické dialektice není dána úplná totožnost, nýbrž jednotnost, která má zřetel na rozdíly specifických jevů, jednotnost metody přírodní i sociální vědy. »Nutno pochopit«, píše Lenin, »že ani přírodní věda ani materialism bez solidního filosofického odůvodnění nemohou se dát do boje proti útoku měšťácké ideologie, které jde o obnovu měšťáckého světového názoru.« Toto »filosofické odůvodnění« přírodní vědy viděl Lenin v materialistické dialektice. Materialista školený v přírodních vědách musí se stát materialistou dialektickým. Z toho pak plyne ještě jedna úloha v oboru filosofie — studium a propracování materialistické dialektiky. Kdysi Hegel vytvořil »encyklopedii« dialektiky, vyjádřené v idealistické řeči. Studium Hegelovy dialektiky, které by vycházelo s materialistického hlediska, to jest vytvoření nové vědecké metodologie — to je podle Leninova pojetí hlavní úkol, naskytající se filosofům marxistického směru.

Leninův filosofický odkaz měl odezvu. První úkol byl dán tažením proti marxismu a idealistickou propagandou v Rusku ve větším ještě rozsahu v západní Evropě. Odvetné útoky marxistů se objevily v knihách, člancích, přednáškách a někdy i pamfletech. Se zvláště energickou a příkrnou obranou se potká-

vala a potkává se stále sociálně-demokratická kritika marxismu a všechny revisionistické pokusy, i když vycházejí od osob stojících blízko revolučního marxismu. Dále jsou v popředí filosofického myšlení v Rusku problémy moderní teoretické přírodní vědy. Ježto marxismus teprve nyní proniká v tomto oboru, je pochopitelné, že filosofové a přírodní vědci se k sobě blíží dosti opatrně. První období, až do vytvoření zásadních skupin, vyznačovalo se poměrně klidnými vzájemnými vztahy. Jednotná fronta materialistů popírala idealistické vývody přírodní vědy a s uspokojením sledovala skutečné vymoženosti materialistické přírodní vědy na západě. Zvláštní pozornosti se těšily moderní teorie o složení hmoty, teorie relativity a nejnovější nauky biologické, zejména problém vzájemných vztahů mezi darwinismem a marxismem. Do stejného období patří práce přírodních vědců, kteří se snažili řešit v marxistickém smyslu obecný problém vztahů mezi přírodní vědou a materialistickou dialektikou. Přízom se ukázala řada okolností, které zásadně změnily daný stav a zahájily nové období ve směrech filosofického myšlení v Rusku.

Před říjnovou revolucí bylo těžiště filosofických rozprav vždy v podpoře, zdůvodnění a propracování materialismu. Nesmíme však při tom zapomínat, že filosofie marxismu je dialektickým materialismem. Jen potom pochopíme pohrdavou kritiku, kterou vyslovil Engels o přírodovědeckém materialismu Büchnerově, Vochtově a Moleschottově. Říjnová revoluce zásadně zvítězila uvnitř Ruska nad idealismem. To však ještě neznamená, že dialektický materialismus mohl složit zbraně. Předem se objevila velmi těžká úloha boje se zdanlivými materialisty. Pak vznikly různosti názorů mezi materialisty samotnými, kteří se dělili na empiriky a dialektiky. Empirismus je už sám sebou protivou teoretického myšlení a tento konflikt se musil dostavit u marxistů dříve nebo později.

A. Deborin měl porozumění pro filosofické úkoly té doby. Šlo mu o zdůraznění vědecko-metodologického významu dialektického materialismu, o vypracování materialistické dialektiky. To vedlo, jak také Lenin poznamenal ve svém článku, k rozboru a materialistickému přepracování Hegelových teorií. Deborinovým dílem »Marx a Hegel« (1923) začíná se nová, třetí doba vývoje filosofického myšlení v SSSR. Veliký zájem o Hegla-dialektiku lze pozorovat a zároveň se začíná, lze-li to tak nazvat, pravý boj o Hegla. Ideologičtí popírači materialistické filosofie ustupují a na jejich místo nastupují jako noví protivníci empiričtí materialisté, kteří o Hegelovi nic nechtěli vědět. K nim se přidali přírodní vědci materialistického směru. Obě tyto směry pokládaly studium hegelovských teorií za »scholastiku« a pod. Poněvadž jako marxisté nemohli dialektiku zcela popírat, omezili se jen na velmi úzké její pojetí nebo tvrdili, že vývoj moderní přírodní vědy činí zbytečnou dialektiku jako samostatný vědecký obor, ježto dialektické pojetí přírody je pojetím mechanistickým.

Zatím dochází ke dvěma událostem: vychází rukopis »Dialektiky přírody« Engelsovy a vychází výtah z Leninových filosofických náčrtů, zejména zlomku »K otázce dialektiky«. Z těchto rukopisů nebylo vidět jen hlubokou náklonnost Engelsovu i Leninovu k Heglovi jakožto dialektikovi, nýbrž, a to je mnohem důležitější, ukázalo se z nich názorně, jaký ohromný význam oba tito klasikové marxismu připisují materialistické dialektice. Ačkoli spor mezi dialektiky a mechanisty je ve svých základech skončen, budou jistě jednotlivé otázky tohoto sporu ještě dlouho látkou pro literární polemiky. Druhé období vztahů mezi filosofy a přírodními vědci se tedy vyznačuje poněkud změněným rozdělením sil. Jednak začali se filosofové zabývat propracováním metodologických otázek přírodní vědy a v tom se k nim připojila část přírodních vědců, jednak přešla jistá část filosofů do

tábora empirické přírodní vědy. První skupinu vede A. Deborin, druhou vedou L. Axelrod a A. Timirjasev.

Ačkoli podle stavu věcí problémy přírodní vědy se staly časovými otázkami marxistické filosofie, jsou to přirozeně jen otázky přírodní dialektiky. Stejně lze mluvit o otázkách dialektiky společenské nebo dialektiky historické, t. j. o otázkách historického materialismu. Základem jsou problémy materialistické dialektiky, jakožto vědecké metodologie. To vede k určení obsahových úkolů filosofie vůbec a historického materialismu zvláště. V tomto směru se vytvořily dvě skupiny: jedna pokládá historický materialismus za metodologii vědy sociální, druhý — jako odedávna — za sociologii. Je ovšem úplně jasné, že historický materialismus není ničím jiným, než užitím dialektického materialismu na zvláštní obor společenských dějů. Ještě Plechanov svého času uznal toto vzájemné působení a měl námitky proti názvu »hospodářský materialismus«. Přes to nutno říci, že většina lidí chápala historický materialismus velmi úzce a to ve smyslu materialistického pojetí dějin ve vlastním slova smyslu. Okolnost, že v naší době materialistická dialektika vstoupila do popředí, měla i zde svůj vliv. Jestliže v první době vývoje filosofického myšlení v Rusku, t. j. do roku 1921—1922 problémy dialektiky takřka uvnitř historického materialismu neměly podpory, ukázala se ve druhém a zvláště ve třetím období dialektická skladba historického materialismu jako dialektika dějin zcela jasně. Toto pojetí historického materialismu vyjádřil J. Pokrovský ve své řeči při ustavení vědecké společnosti historiků marxistického směru.

Při zkoumání událostí a následků nutno vzít v úvahu několik okolností. Blokáda, intervence, třídní boj a podobné zjevy, které oddělily množství živých sil a energií od teoretické práce, nemohly přejítí vývojem filosofické myšlenky beze stopy. Rusko nemělo také formálně ve filosofickém směru žádné staleté tradice, které jsou tak význačné pro ostatní země. Uvnitř Ruska bylo možno mluvit o dlouholeté materialistické tradici jen u takových politických spisovatelů a politiků, kteří byli až do jistého stupně materialisty, jako A. Radiščev, někteří z děkabristů, Bělinskij v posledních letech svého života, Pisarev a Černyševskij.

Ruská filosofie se vyznačuje nyní hlavně třemi znaky, které určují její cestu také do budoucnosti a které jsou:

1. filosofie, zbavená idealistických a metafysických pozůstatků, vyvíjí se přímou cestou ve znamení dialektického materialismu.

2. filosofie, která má čerstvý a bojovný tón, slučuje studium a rozbor hodnot minulosti s časovými živými problémy revolučního dneška.

3. filosofie, která připjala svůj osud na proletářskou revoluci, postupuje cestou, která znamená zároveň uskutečnění komunismu.

(*Europäische Revue.*)

ŽIVOT A INSTITUCE

Arne Laurin:

„Lomené světlo“ novin.

II.

Ani poslední čtenář si nemyslí, že dnešní redaktor může být všude, kde se co děje, dnes v Kantonu, zítra na Islandě, pozítří v Patagonii — jinými slovy, že může psát jen o tom, co sám viděl nebo prožil, jako kdysi jeho kolega v šestnáctém století, který si velmi potrpěl na to, aby čtenář pochopil, že píše z vlastní zkušenosti.

Ani na to snad nemyslí nikdo, že by list sebe bohatší mohl mít stále zpravodaje ve všech hlavních městech světa a vedle nich ještě létací komise, které by v aeroplanech přeletovaly s místa na místo a vyhledávaly zvláště pamětihodné události.

Osobní hrdinství ustupuje v industrialisaci novin před účelnou organizací. Žádnému listu na světě by nepomohlo, kdyby měl ve svém štábu skutečného hrdinu, který by riskoval třikrát za týden život, aby jeho list měl zprávy o nebezpečných výpravách — kdyby tento list neměl smlouvy se zpravodajskými kanceláři, které, obsluhující sta listů a jsouc navzájem vázány smlouvami o regionální spolupráci, mají možnost jednak svými agenty, jednak spojením s jinými podniky tohoto druhu skutečně obsáhnouti zeměkouli.

Industrialisace zpravodajské služby vylučuje sama sebou individuální ohled, ale ovšem také individuální odpovědnost. Je tu zkříženo tolik zájmů, tolik charakterů, tolik technických a mechanických detailů, že za čtyřicet hodin, než se, řekněme, dostala zpráva »z jednoho konce světa« do novin na druhém konci světa, nutně nabyla tvárnosti jiné, než v jaké spatřila světlo světa. A i kdybychom přijali nepravděpodobný předpoklad, že od doby vyslání zprávy až k jejímu vytištění ve vzdálenosti, která se rovná délce rovníku, proběhlo všechno »jako po drátu«: stačí uvážiti, že tato obrovská oblast je proniklá tolika zájmy, že je přímo organizačním zázrakem, neruší-li se jeden zájem druhým. Bylo-li (podle statistiky z roku 1913) 54 procent světové sítě kabelové v anglických, 20 procent v amerických, 8 procent ve francouzských a 8 procent v německých rukou (ostatní procenta jsou rozdrobena, nepadají v úvahu), pochopí i poslední čtenář, že je velmi těžko, ne-li nemožno, dostat na př. na anglickou linku zprávu, která by přímo poškozovala zájmy britského imperia. (Devisa Friedricha Velkého hraběti Podevilsovi, »Gazetten, wenn sie interessant seyn sollen, dürfen nicht geniret seyn«, platila už ve svých dobách jen pro lokální zprávy berlínské — od těch dob pak je to jen citát na zpeřštění jinak suchopárných výkladů o tom, jak má co být v novinách.)

Korespondent velkého zpravodajského koncernu má na pomoc několik redaktorů, kteří mu předkládají své zprávy k definitivní úpravě. Tito zpravodajští podagenti jsou li d é, jeden je více napravo, druhý nalevo — nejvyšší stmeluje a osekává hroty, aby vše bylo pokud možno nestranné a neosobní a aby to odpovídalo potřebám zpravodajské kanceláře a především novin, které mají být obslouženy. Ale tento nejvyšší je také člověk, a v ústředí je to zase člověk, a zase je tam zpráva nově redigována; vysílá se dále, ať telegraficky, telefonicky, expresními dopisy, a je redigována ještě jednou, dvakrát, třikrát, to jest: třeba po páté nebo po desáté. Dopouštějí-li se v Číně ukrutnosti komunisti, vyjde o tom zcela krátká zpráva v orgánu komunistickém, ostatně tak zastrčená, že ji povrchní čtenář přehlédne; buržoasní list naproti tomu zprávu umístí na první straně, opatří ji palcovým titulem: a jde přece o naprosto stejnou zprávu, kterou oběma listům ve stejné chvíli dodala zpravodajská kancelář, když tato zpráva byla před tím prošla desaterými rukami, které ji připilovávaly. Naopak je tomu s jinou zprávou, ve které jsou vypsány třeba ukrutnosti, páchané na odzbrojených komunistech.

Je možno se vypínat, jak se komu líbí, je možno

v detailech uchovati lokální ráz a vůni — existence organisované služby zpravodajské je ve skutečnosti světová moc nad myšlenkami lidí, ať je to muž mravně či nikoliv. Tomu tak bylo vlastně již tehdy, kdy se začínaly stavět první stožáry telegrafního vedení — a nikdo, žádná moc světa nemůže vrátit vývoj věcí k počátku, k oněm, jak je zvali, »unparteyliche Nouvelles«. Světové zpravodajství diktuje z východu na západ, ze severu k jihu. A ať jsou noviny více napravo nebo více nalevo, nemohou riskovati svoji existenci bez tohoto organisacně spjatého aparátu.

To znamená, že je zde diktátor téměř neomezené moci, kterému podléhá všechno, co se ve světě potiskne — a v podstatě je to diktátor anonymní, byť měl sebe zvůčnější jména akciových či jiných společností. Na existenci a nutnosti organisované zpravodajské služby lze nejlépe doložití omyl mínění Bryceva, že stačí, ví-li čtenář o stranictví (Bryce myslí na noviny, ale odmyslíti základní kámen ze stavby moderního novinářství, zpravodajskou organisaci, není možno) — ani sebe vzdělanější novinář, ač ví třeba velmi dobře, či zájmy hájí ta či ona zpravodajská kancelář, nemůže v okamžiku, kdy dostane její zprávy na stůl, zjistiti, proč jedna věta byla stylisována tak a jiná jinak, nemůže, krátce, věděti, není-li ve stylisaci už politický úmysl. Stačí mysliti na onu statistiku: tolik a tolik procent veškeré kabelové sítě patří Anglii, tolik Americe, atd.! A není, myslím, tolik volného kapitálu, aby bylo lze se světa odstranit tuto politickou a mocenskou skutečnost.¹⁾ Ba Schvedler ukazuje ve své studii o zpravodajství, že není možno, ačkoliv jde o organisaci, objímající celý civilisovaný svět, prosvítiti všechny taje této organisace, prostě z toho důvodu, že není možno s jednoho místa přehlédnouti tuto organisaci celou, spleť smluv a úmluv novinářských, obchodních a technických, jako si není možno ani zdaleka učiniti představu o všech vedlejších myšlenkách, které vedly k tomu, že určitá zpráva nabyla takové a ne jiné tvárnosti.

Zpráva je zboží, která se prodává sice jako každé jiné zboží, ale je to prodej regionálně omezený a svým způsobem monopolisovaný. Že stát, který je tvůrcem monopolu, má zájem na tom, aby tohoto monopolního postavení nebylo, používáno proti jeho zájmům, je stejně jasné, jako že by žádná vnitřní úmluva mezi zpravodajskými koncerny neměla smyslu, kdyby ji stát aspoň trpně nesnášel. Odtud přímá či nepřímá závislost výroby a prodeje zpráv na státní správě, odtud zasahování státu (a států) do provozu zpravodajských institucí. A s hlediska státu, jeho dobrého jména v cizině, s hlediska jeho propagandy, byť sebe důstojnější,

platí jako heslo kantovské »vždycky mluvit pravdu, ale ne vždycky mluvit . . .«

Toto heslo platí ovšem jen za vlídné pohody a za klidné hladiny veřejného života. Je-li povrch veřejného života rozbourěn, heslem opak toho: mluvit, mluvit — a co nejméně pravdy. Ať jsou to volby, ať kterákoliv jiná bouřlivá doba: nikdy se tolik nelže, jako tehdy, kdy není času na zkoumání pravdy. Než se dostaneš k tomu, abys odstranil jednu lež, už se ti jich válí u nohou deset nových. Platí-li to za každé bouře, tím více ve válce.

D O P I S Y

Hlas budoucího kupce lidového auta.

Vážená redakce!

Dovolte několik poznámek k článku p. Janaty z 52. čísla min. ročníku o nové Fordce.

V odborných časopisech i denních novinách čteme posudky o lidovém autu vždy jen od vyrabitelů, nikdy od kupců. Pokusím se býti jakýmsi samozvaným tlumočником lidí, na kterých musí automobilovému průmyslu záležeti: lékařů, drobných stavitelů, obchodníků, úředníků atd. Dělníky, přes svůj velký optimismus, neodvažují se ještě počítati.

Nedovedou-li naše továrny tak snížit ceny aut, aby mohly alespoň částečně konkurovati zejména Fordovi, proč jsou uzavřeny hranice vysokými cly proti lidovým vozům? Nejsm naprosto zaujat vůči čl. autotovárnám, ale jest pochopitelno, že každý bude raději míti cizí vůz lacinější než domácí, o něco kvalitnější, ale o hodně dražší. Ostatně průměrné obecenstvo nechce vůz příliš komplikovaný.

Hlavními důvody pro dnešní vysokou cenu domácích aut jsou: dovoz surovin z daleka, daňové a sociální zatížení. Na stejnou stranu účtu Fordova můžeme dáti: vysoké mzdy dělnictva (nejmenší denní mzda 240 Kč při čemž za 4:80 Kč se dostane u Forda dobrý oběd (jaká je mzda asi u nás?), dopravu aut do Evropy a měnový rozdíl mezi dolarem a Kč.

Další důvod čl. automobilek jest, že prý Fordova auta se pro naše cesty nehodí. Jest snad správné, že domácí auto déle na nich vydrží, ale pro boha, přece stále nebudou naše silnice v takovém ostudném stavu? Vždyt máme silniční fond, jehož příjmem za 3 měsíce m. r. (I./IX.—31./XII.) překročil preliminovanou částku 17½ mil. Kč o 50% t. j. vybralo se 27 mil. Kč. Čeká se, že také r. 1928 preliminovaná částka příjmová, 66½ mil. Kč, překročí se nejméně o 20 mil. Kč, což se zápůjčkou sociální pojišťovny bude nejméně 180 mil. Kč. Spojíme-li tuto částku s všeobecnou nespokojeností, pak, doufám, stane se náprava a tato námitka padne také.

Dále počet vyrobených aut. Máme nyní 3—4 větší továrny, dávající na trh lidová auta (dle zpráv, hodlá se k nim připojití i Škodovka). To jest pro ČSR veliká roztržtenost. Konkurence jest vždy zdravá, ale zde ji velmi dobře zastane cizina, zejména Ford. Nebylo by možné výrobu sjednotiti? Stalo by se to jistě ku prospěchu továren i obecenstva. Při tomto způsobu úspory by byly veliké a serie by jistě velice vzrostly.

Tolik čl. inženýrů pracovalo u Forda, dokonce knihu o něm vydali, a přece jejich zkušenosti se neukázaly dosud v ceně. Buď se tam tedy nic nenaučili neb snad nebyla jim poskytnuta příležitost to ukázati.

Problém lidového auta jest nyní pro všechny evropské státy velmi důležitý vzhledem k hrozící expansi amerického průmyslu do Evropy. Tato expanse, při téměř již přeplněném trhu

¹⁾ Vzpomeňte si v této souvislosti na naše politicko-osobní polemiky v novinách, obyčejně o kozí chlup. Rozvedu to jindy, zde bych chtěl říci krátce jen tolik: Mluví se o novinářském ústavu. Pro koho? Pro vzdělání novinářů? Prý, říkají. Ne, potřebujeme jiných ústavů. Novinářských. Ale ne pro novináře. Měli bychom míti ústav, jehož členové by badali o novinách a předkládali výsledky svého badání všem, kdo se o noviny zajímají a kdo denně přicházejí s novinami do styku. Především by to byli poslanci a tribunové lidu, kterým by znamenitě prospělo, kdyby rozuměli také trochu nástroj, na němž si od jiných dávají hrát. A aby, především, rozuměli účinkům psaného, resp. tištěného slova! Oč, že by pak ubylo zbytečných, protože marných polemik, oč, že by se pak všichni snažili, aby jejich list byl místo toho zpravodajsky vybaven co nejlépe!

americkém, jistě přijde v nedlouhé době. Francie už to pochopila a Citroenovy závody téměř od podlahy reorganizují výrobu lidových aut. Právě v těchto dnech francouzská vláda vehementně zasazuje se o snížení cla na autka z 18 Kč za 1 kg na 6 Kč. Čsl. vláda sama přiznává, že clo pod tímto náporom bude museti býti o hodně sníženo a toto snížení přijde k dobru všem státům, s nimiž máme klausuli o nejvyšších výhodách t. j. zejména Americe, Německu. Tak se u nás Francie stane předbojovníkem americké expanse. Američtí agenti jistě budou ukazovati na to, zač by lidé mohli mít auto, nebýti vysokých cel, a tento tlak nelze také podeceňovati. Návrh p. Janaty z min. čísla, aby čsl. továrny staly se agenti Forda, jest jistě poněkud přemrštěný. Bylo by to vzdání se před bojem a byl by to velký úspěch naší ledabylosti. Nenastanou-li však u nás radikální změny, jistě by to bylo ku prospěchu obecnstva. V tomto případě by jistě všichni dělníci dosud zaměstnaní dostali práci dále vzhledem k zvýšení odbytu vozů.

Jest nejvyšší čas. My, budoucí konsumenty, doufáme, že budeme moci jezdit v opravdovém lidovém voze domácího původu, ale nemáme chuti příliš dlouho čekat.

V. Kvapil.

Jak žijí lidé ve Vídni.

Pane redaktore!

Před časem byl uveřejněn v »Prítomnosti« článok dra E. Šterna o sociálních zařízeních města Vídně. Článek byl — tuším — psán pod dojmem jakéhosi kongresu, s trochou obdivu a s trochou závisti nad tím, že v Československu nepečuje se o nemajetné a sociálně slabé tak jako ve Vídni. Příčina toho, proč se u nás neděje tolik pro sociálně slabé jedince jako ve Vídni, spočívá však, tuším, jinde. Jest všeobecně známo, že čím silnější hospodářsky jest jedinec, tím méně má zapotřebí uchylovati se do ochrany veřejnosti. Tak na př. v Americe neznají vůbec našich sociálních vymožeností — počínajíc nemocenskou pokladnou a končíc třeba chudobincem — protože převaha pracujících jednotek jest hospodářsky tak silná, že prostě tohoto zařízení nepotřebuje. Ale na evropské pevnině a zvláště ve střední Evropě jest počet sociálně slabých osob tak velký, že veřejnost, tedy obec, spolek, stát, jest nucena poskytnouti jim pomocné ruky ve formě podpory v nezaměstnanosti, konsumů, různých klubů, bezplatného lékařského ošetření, lidových kuchyní atd. atd. V Československu mnohá ze zdejších (vídeňských) sociálních zařízení neexistují, nebo alespoň ne v takové míře jako v Rakousku, což má zajisté svou příčinu, ne snad v liknavosti a špatné vůli zodpovědných činitelů, nýbrž prostě v menším existenčním minimu, levnějším živobytí, stoupající životní úrovni, hospodářské konjunktúře. Následkem toho jest v Československu život mnohem snazší a mnohem méně krutý než v Rakousku, jehož dělnictvo jest zaměstnáno pouze částečně a jehož střední stav dosud se nezotavil ze strašlivých ran, zasazených mu poválečnými krisemi: inflací, shroucením bank, nešťastnými spekulacemi s válečnými půjčkami, a pochybnými cennými papíry. 200.000 nezaměstnaných má tento stát se šesti miliony obyvatel, plná 4% obyvatelstva berou podporu v nezaměstnanosti a kolik je teprve těch, kteří buďto o podporu nezažádali, nebo na ni již nemají nároku. Oč lepší jest situace v Československu!

Hroznou ilustrací tohoto, možno říci hospodářského živobytí, podává anketa, uveřejněná před několika dny pod titulem »Jak vyjde čtyřčlenná rodina s 60 šilinky měsíčně?« ve vídeňském deníku »Die Stunde«. 60 šilinků jest podle kursu asi našich 290 Kč, avšak nutno uvážiti, že kupní síla rakouského šilinku sotva přesahuje našich 260 Kč, není-li ještě o něco nižší. Příspěvků k této anketě došlo na sta, z čehož nejlépe je zřejmo,

jak aktuálním jest tento problém zvláště mezi středním stavem, z něhož se čtenářstvo »Stunde« z převážné většiny rekrutuje. Tak na př. předpisuje jeden z došlých návodů následující denní rozvrh pro rodinu, skládající se z ženy, muže, chlapce asi 8letého a asi 12letého děvčete: půl kg hovězího masa, půl kg rajských jablíček, 1 kg bramborů, půl bochníku chleba, 10 dkg másla, 1 litr mléka, 8 rohlíků, 4 uzenáče. Vše to pro rodinu o čtyřech zdravých žaludcích, za obnos 5 šilinků, t. j. asi 23.80 Kč. Zjistíme-li kupní hodnotu uvedených životních potřeb v Praze, shledáme, že rozdíl zde činí téměř 10— Kč ve prospěch Československa, tedy asi 40%. Při tom ovšem nutno projíti každou položku. Aby nebyl zatížen rozpočet, není čtyřčlenné rodině možno jísti denně více než půl bochníku chleba a jedno kilo brambor a jeden litr mléka. Jiný z receptu předpisuje k večeři chleba s máslem, nedovoluje však koupiti másla více, než 10 dekagramů! Jiný opět předpisuje k večeři 20 dkg salámu za obnos 90 grošů, t. j. 4.50 Kč, za kterýžto obnos se šice dostane v Praze salám velmi dobré kvality, ve Vídni však salám kvality nejhorší, vyrobený ze starých housek a bůh ví z jakých náhražek. Opět jiný z receptů předpisuje k obědu pouze palačinky s kapustou (bez polévky) atd. atd.

Tak žije dnes střední stav ve Vídni, se čtyřmi uzenáči pro čtyři osoby k večeři. Pokud se týče dělnictva, jest mu usnadněn tento boj se životem různými zařízeními dělnické organizace a — celkem vzato — menšími požadavky vůbec. Avšak střední stav, oni úředníci, pensionovaní důstojníci, dvorní radové a zchudlí obchodníci, nenalezli dosud stavovského uvědomění dělnictva, nutí se k reprezentaci a jde spat s poloprázdným žaludkem, neboť jí pouze přesně tolik, aby nezemřel hladem. Přirozeně, že při platu 300— šilinků měsíčně, který jest zde mezi středním stavem průměr, jest pouze při největší skromnosti možno se obléci, o ostatních kulturních požadavcích, jako návštěvě divadla nebo sportu vůbec nemluvě. Jediná okolnost, která udržuje zbídačelý střední stav před smrtí hladem, jest relativně velmi nízké nájemné z bytů, které v poměru k předválečné — tedy zlaté koruně — jest pouze 300násobně zvýšeno, ačkoliv, aby bylo dosaženo plně předválečné činže, musilo by nájemné býti zvýšeno 14.500krát. Následkem toho jest ovšem jednak naperostá nerentabilita domů, za druhé nemožnost jakýchkoliv adaptací. Jakékoliv zvýšení činže jest zákonem znemožněno a znamenalo by ovšem, jak již řečeno, odsouzení středního stavu k pomalé smrti hladem.

Zlepší-li se tato strašlivá situace středního stavu v dohledné době, jest velmi těžko říci. Bylo by zapotřebí silné a dlouho trvající hospodářské konjunktury, aby nastalo byt i jen částečné zlepšení. Kdy tato konjunktura nastane a jak dlouho potrvá, není dnes možno předvídati. Jiri Langstein (Viedeň).

NOVÉ KNIHY

K. Rosinkiewics: *Sám*. Z polštiny přeložil H. Sedláček. Kniha docílila v Polsku v krátké době 4. vydání. »Sám« jest románem, v němž autor líčí život soustružnického učně Vinc. Seekerky, který vlastním přičiněním, vyšine se až na inženýra samostatně pracujícího. Jeho cesta za vzděláním jest velmi pestrým románem. Kč 17.—, váz. Kč 22.—. Nakl. J. Svátek, Praha II., Spálená 38.

K celému nákladu dnešního čísla jsou přiloženy složenky pošt. úř. šek. Prosíme pp. odběratele, aby jimi vyrovnali předplatné na I. čtvrtletí nového ročníku a event. nedoplatky.

Administrace.